

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

Кафедра фізичної географії, геоморфології та палеогеографії

Застосування краснавчого принципу і проектної діяльності на уроках географії та у позакласній роботі (за матеріалами Юрковецької ТГ)

Кваліфікаційна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:

студентка 2 курсу, 613 групи
Герасимчук Аліна Анатоліївна

Керівник:

кандидат географічних наук,
доцент Чернега П. І.
кандидат географічних наук,
асистент Добинда І. П.

До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № 4 від 5 лютого 2023 р.
Зав. кафедрою Рідуш проф. Рідуш Б. Т.

Чернівці – 2023

Анотація

Герасимчук А.А. Застосування краєзнавчого принципу і проектної діяльності на уроках географії та у позакласній роботі (за матеріалами Юрковецької ТГ)

Спеціальність Середня освіта (Географія) 01, Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, 2023.

Магістерська робота присвячена дослідженню краєзнавчого принципу навчання та проектної діяльності із метою застосування на уроках географії та у позакласній роботі. Робота базується на застосуванні краєзнавчих матеріалів на прикладі Юрковецької територіальної громади.

Ключова мета впровадження краєзнавчого принципу навчання географії полягає у створенні можливостей для учнів розвивати навички спостереження географічних об'єктів чи явищ на конкретних прикладах їхнього рідного краю. Краєзнавчий підхід навчання сприяє зближенню теоретичних знань учнів із знайомим природним середовищем та надає можливість вивчати географію із точки зору власного місця проживання.

У роботі досліджено методику застосування краєзнавчого принципу навчання в освітньому процесі та розглянуто роль проектних технологій для вивчення рідного краю. Дослідження демонструє теоретико-методологічні засади краєзнавчого принципу навчання у шкільній географії та у позакласній роботі. Основна увага приділяється означенню основних методів і форм ефективної реалізації діяльності краєзнавчого спрямування.

Краєзнавча діяльність стимулює інтерес учнів до навчання та дозволяє учням бачити та розуміти взаємозв'язки між глобальними та локальними явищами та сприяє формуванню глибокого розуміння географічних принципів через конкретні приклади із реального життя у їхньому регіоні.

Робота висвітлює головні аспекти підготовки педагога до ефективного впровадження краєзнавчого підходу та проектної технології навчання. Охарактеризовано яким чином педагог має можливість адаптувати вивчення рідного краю із врахуванням вікових та індивідуальних особливостей учнів.

У роботі розглянуто основні аспекти вивчення рідного краю як теоретичного – застосування краєзнавчих матеріалів Юрковецької територіальної громади для вивчення географії у різних курсах шкільної географії, так і практичного – краєзнавча діяльність туристичного спрямування, дослідницька діяльність.

У магістерській роботі проектна діяльність розглядається у контексті практичного застосування теоретичних знань учнів, практичних навичок та вмінь. Виконання завдань дослідницьких проектів сприяє розвитку творчих здібностей учнів, розвитку критичного мислення та вміння самостійної роботи учнів. У роботі висвітлено конкретні приклади проектів для дослідження рідного краю. У рамках виконання проектів учні мають можливість вивчення природного середовища із застосуванням сучасних сервісів для проведення власних досліджень.

У підсумку, дослідження вносить цінний внесок у розвиток методології викладання географії на краєзнавчій основі, поглиблює розуміння ефективних педагогічних практик і розкриває перспективи для подальших досліджень.

Ключові слова: краєзнавство, географія, рідний край, краєзнавчий принцип навчання, проектна діяльність.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ А.А. Герасимчук
(підпис)

Abstract

Herasymchuk A.A. The application of the principle of regional studies and project activities in geography lessons and extracurricular work (based on the materials of Yurkovetska TC)

Specialty Secondary Education (Geography) 01, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, 2023.

The master's thesis is devoted to the study of the local history principle of learning and project activities to apply it in geography lessons and extracurricular work. The work is based on the application of local history materials on the example of the Yurkovetska territorial community.

The key goal of implementing the local science principle of teaching geography is to create opportunities for students to develop the skills of observing geographical objects or phenomena on specific examples of their native region. The local studies approach to education contributes to the convergence of students' theoretical knowledge with the familiar natural environment and provides an opportunity to study geography from the point of view of one's place of residence.

The work examines the methodology of applying the regional studies principle of education in the educational process and considers the role of project technologies in studying the native region. The study demonstrates the theoretical and methodological foundations of the regional studies principle of teaching in school geography and extracurricular work. The main attention is paid to defining the main methods and forms of effective implementation of local studies.

Local studies activities stimulate students' interest in learning and allow students to see and understand the relationships between global and local phenomena and contribute to the formation of a deep understanding of geographical principles through concrete examples from real life in their region.

The work highlights the main aspects of teacher training for the effective implementation of the local studies approach and project-based teaching technology. It is

characterized by how the teacher has the opportunity to adapt the study of the native land taking into account the age and individual characteristics of the students.

The work examines the main aspects of the study of the native land, both theoretical - the application of local history materials of the Yurkovetska territorial community for the study of geography in various school geography courses, and practical - local history activity in the tourist direction, research activity.

In the master's thesis, project activity is considered in the context of the practical application of students' theoretical knowledge, practical skills, and abilities. Carrying out the tasks of research projects contributes to the development of student's creative abilities, the development of critical thinking, and the ability of students to work independently. The work highlights specific examples of projects for the study of the native land. As part of the projects, students have the opportunity to study the natural environment using modern services to conduct their research.

In conclusion, the study makes a valuable contribution to the development of the methodology of teaching geography based on local studies, deepens the understanding of effective pedagogical practices, and opens perspectives for further research.

Keywords: local history, geography, native land, local history principle of study, project activity.

The qualification work contains the results of my research. The use of ideas, results, and texts of scientific research of other authors have a link to the appropriate source.

_____ A.A. Herasymchuk
(signature)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КРАЄЗНАВЧОГО ПРИНЦИПУ У ШКІЛЬНІЙ ГЕОГРАФІЇ.....	10
1.1 Основний зміст краєзнавчого принципу.....	10
1.2 Методи і форми реалізації краєзнавчої діяльності у шкільній географії.....	17
1.3 Реалізація краєзнавчого принципу у позакласній роботі.....	22
Висновки до 1-го розділу.....	27
РОЗДІЛ 2. ШКІЛЬНЕ ГЕОГРАФІЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО ЯК ДЖЕРЕЛО ЗНАТЬ ПРО РІДНИЙ КРАЙ.....	29
2.1. Природа та історико-культурні надбання краю як дидактичний матеріал (на прикладі території Юрковецької територіальної громади)	29
2.2. Шляхи виховання засобами туристсько-краєзнавчої роботи (на прикладі Юрковецької територіальної громади)	35
2.3 Доцільність створення географічного майданчика в Ржавинецькому ЗЗСО для підсилення застосування краєзнавчого принципу	40
Висновки до 2-го розділу.....	53
РОЗДІЛ 3. ПРОЕКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ШКІЛЬНИХ КУРСАХ ГЕОГРАФІЇ.....	55
3.1 «Прогнозування погоди в Юрковецькій територіальній громаді за інтерактивними картами сервісу Windy»	55
3.2 «Супутникові дані: дослідження рідного краю за супутниковими знімками Sentinel-5P та DEM»	62
Висновки до 3-го розділу.....	66
ВИСНОВКИ	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	71
ДОДАТКИ.....	73

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасні реалії підкреслюють особливе значення відродження національної ідентичності та збереження існуючої історичної спадщини українського народу. Ключовим завданням постає виховання у підростаючого покоління любові до своєї Батьківщини та активної громадянської позиції та збереження культурних надбань. Безперечно, у цьому процесі важливу роль має географічне краєзнавство.

Викладання географії на краєзнавчій основі передбачає глибоке вивчення своєї місцевості та безпосередня використання краєзнавчого матеріалу на уроках та у позакласній роботі. Впровадження краєзнавчих матеріалів дозволяє найкраще поєднати здобуті теоретичні знання із практичними навичками. Краєзнавчий підхід забезпечує глибоке, послідовне та всебічне засвоєння учнями знань про природні, історичні та соціокультурні аспекти рідного краю.

Вивчення географічних понять на прикладі рідного краю підвищує інтерес учнів до здійснення дослідницької та наукової роботи, в результаті учні стають ініціаторами вивчення свого найближчого оточення. Приклади, які вони освоюють на підставі власних спостережень, сприймаються ними краще і залишаються в пам'яті на довший час. Розуміння природних законів свого звичайного природного середовища дозволяє учням легше формувати уявлення про географію інших територій.

Перевагою використання краєзнавчого принципу в навчання географії є можливість його застосування не тільки під час навчальних занять у школі, а й застосування у позакласній діяльності. Враховуючи вікові особливості учнів можливо впроваджувати краєзнавчу діяльність у різних формах та із впровадженням різних методів. До прикладу, можна проводити краєзнавчі прогулянки та екскурсії із учнями середньої та старшої школи та організувати туристичні доходи, виїзні експедиції, дослідженням із учнями старшої школи, на прикладі цікавих природних об'єктів в навколишній природній місцевості.

Також застосування краєзнавчого принципу спряє національно-патріотичному вихованню учнів, доводить до учнів важливість бережного

ставлення до природи та наголошує на власній відповідальності людини за збереження природи рідного краю для теперішнього та майбутнього покоління. Та загалом дозволяє в підростаючого покоління сформувати цілісне та всебічне сприйняття своєї навколишньої місцевості.

Наукова новизна проведеного дослідження полягає у всебічному вивченню природних та краєзнавчих особливостей території Юрковецької територіальної громади та у застосуванні краєзнавчого матеріалу під час навчально-виховного процесу у школі та у позакласній діяльності. Та у впровадженні проектної діяльності із застосуванням як традиційних форм роботи, так і нетрадиційних – використання інтернет сервісів для проведення власних краєзнавчих досліджень рідного краю. Комбінування різних форм роботи дозволяє найбільш ефективно систематизувати знання учнів про рідний край та дозволяє застосувати творчий підхід у власних дослідженнях.

Об'єкт дослідження – природні об'єкти та історико-культурні надбання території Юрковецької територіальної громади.

Предмет дослідження – роль краєзнавчого принципу у шкільному навчальному процесі та у позаурочній діяльності.

Мета дослідження: теоретичне обґрунтування застосування краєзнавчого принципу викладання географії у сучасній школі, його види та форми здійснення, організація краєзнавчої діяльності учнів у позакласній роботі.

Завдання:

- З'ясувати сутність краєзнавчого принципу при вивченні географії у школі;
- Вивчити зміст та основні форми і методи застосування краєзнавчого принципу;
- Охарактеризувати напрями виховання засобами туристсько-краєзнавчої роботи (на прикладі Юрковецької територіальної громади);
- Розкрити зміст проектної діяльності, як ефективного інструменту в освіті.

Методи: логічний метод, аналіз, синтез, узагальнення, порівняльний, картографічний.

Апробація результатів дослідження: прийнято до публікації у науковому журналі «Інноваційна педагогіка» № 65 статтю на тему: «Роль краєзнавчого принципу у шкільній географічній освіті», участь 19 квітня 2022 року та 25 квітня 2023 року у студентській науковій конференції - секція географічних наук, підсекція фізичної географії, геоморфології та палеогеографії (Див. Дод. А).

Структура та обсяг роботи: робота складається із вступу, трьох розділів, висновків до розділів та загальних висновків, списку літератури та додатків.

Список використаних джерел налічує 27 найменувань. Загальний обсяг сторінок -77.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ КРАЄЗНАВЧОГО ПРИНЦИПУ У ШКІЛЬНІЙ ГЕОГРАФІЇ

1.1 Основний зміст краєзнавчого принципу

Сучасне суспільство розуміє потребу у систематизації наявних довідкових краєзнавчих джерел та у проведенні нинішніх краєзнавчих досліджень. Варто виділити питання ґрунтового дослідження територій, які у наші дні залишаються маловивченими. Цінність краєзнавчої роботи зростає із кожним днем, враховуючи цей факт, усвідомлюємо її роль у збереженні культурного спадку держави.

Мета сучасної освіти – виховання системи цінностей, які допоможуть у повсякденному житті приймати правильні рішення, вдало застосовувати набуті знання та уміння, критично мислити та проявляти повагу та любов до своєї країни. Для вихованців краєзнавчі вишукування відкривають можливості відкрити нове та простежити зв'язки минулого часу із сучасністю. Сьогодні, краєзнавство являється не тільки інструментом для збереження культурних надбань, а також є ваговою частиною системи сучасної освіти та дослідницької роботи.

Краєзнавство значний проміжок історії залишається важливим полем досліджень, варто згадати цінний вклад видатних українських краєзнавців - М.Ю. Костриці, Я.І. Жупанського, В.П. Круля, В.С. Прокопчука, Я.І. Треф'яка, В.В. Обозного, К.Д. Ушинського. Дослідження цих видатних краєзнавців стали ваговою складовою спадщини краєзнавчої науки та вплинули на розвиток галузі в Україні.

Дати визначення терміну «краєзнавство» складно, оскільки свій вклад у вивчення і трактування даного поняття здійснили не тільки географи, а й історики, художники, літературознавці. Тому визначення краєзнавства набуло різноманітних тлумачень серед авторів, оскільки кожний автор розривав його у свій спосіб та вкладав свій зміст.

Розуміємо, що шкільне краєзнавство бере свій початок у теоретичних положеннях загального краєзнавства, але шкільне краєзнавство активно розвивається і виділяє власні теоретичні принципи. Варто розглянути визначення за Ю.А. Олішевською (2020) краєзнавство— збір, систематизація і популяризація

відомостей про визначену територію з точки зору: географії, геології, метеорології, рослинного і тваринного світу, населення, господарства, історії, культури тощо.

Шкільне краєзнавство є невід'ємною складовою навчального краєзнавства. Стосовно трактування визначення шкільного краєзнавства теж існують відмінності, що вказують на різноманітність підходів до науки.

Суть шкільного краєзнавства полягає у: «всебічному вивченні учнями в навчально-виховних цілях певної території за різними джерелами і, головним чином - на основі безпосередніх спостережень під керівництвом викладача» (Прус, 1984).

За словами М.Ю. Костриці і В.В. Обозного (1995), шкільне краєзнавство являє собою «багатогранну навчально-освітню, пошуково-дослідницьку та суспільно корисну діяльність школярів».

За пріоритетними напрямками наукових зацікавлень краєзнавство поділяють на географічне, історичне і соціокультурне (Голубко, Качараба, & Середяк, 2005).

В наш час питання уточнення теоретичних аспектів краєзнавства у шкільній освіті залишається актуальним, потребує переосмислення та здійснення ряду заходів підвищення професійної підготовки педагогів. Краєзнавча діяльність у аспекті шкільної освіти виконує низку важливих функцій: освітню, пошукову, дослідницьку, пізнавальну.

Освітня функція – передбачає повноту засвоєння та закріплення знань, навичок та умінь учня.

Пошукова функція – стимулює інтерес учня до пошуку відповідей та поставлені питання та відкриття невідомих фактів.

Дослідницька функція – сприяє розвитку ініціативи з боку учнів та дозволяє найбільш повно розкрити творчі здібності учня для вирішення поставленого завдання, аналізувати результати власної роботи, розвивати навички спостереження, синтезу та формувати висновки (Мічуда, 2018).

Пізнавальна функція – розкриває можливості сприйняття, осмислення отриманої теоретичної інформації та практичної діяльності учня.

Поняття «край» являється центральним елементом у шкільному краєзнавстві, оскільки головне шкільного краєзнавства – це всеохоплююче вивчення свого рідного краю. Зміст вивчення рідного краю визначається чинною навчальною програмою. Не існує єдиного загально визначеного означення терміну «край», «рідний край». Дане питання може розглядатися на різних рівнях як від локального рівня (село) так і до регіонального (історико-географічний край). Найбільш часто під малої Батьківщиною мають на увазі територію адміністративної області проживання.

Головними завданнями краєзнавства у системі шкільної освіти є: вивчення природного середовище навколишньої природної місцевості, патріотичне виховання учнів, формування дбайливого ставлення до своєї землі. Ефективність навчання шкільних курсів географії зростає із вдалим поєднанням місцевого краєзнавчого матеріалу із теоретичними знаннями здобутими у школі.

Поєднання у педагогічній діяльності навчального і краєзнавчого компонентів сприяє розвитку в учнів світоглядного розуміння особливостей функціонування географічної оболонки (Олішевська, 2020).

Краєзнавчий принцип навчання – педагогічний принцип навчання, який полягає означенні, виявленні, розкритті та підтвердженні наукових понять прикладами із навколишнього природного середовища.

Краєзнавчий принцип навчання передбачає всебічне вивчення своєї місцевості та використання краєзнавчих матеріалів в процесі навчання географії.

Для глибокого розуміння географічних явищ, об'єктів необхідне не тільки опрацювання теоретичного матеріалу, а й виявлення та розуміння матеріалу із дійсними реальними ситуаціями. Таким чином означений основний зміст краєзнавчого принципу навчання. Формування в уяві учнів зав'язків між теорією і практикою постає головною перевагою даного принципу навчання. Отже, для учнів засвоєні географічні поняття залишаються не тільки абстрактними фактами, а підтвердженими прикладами свого знайомого природного оточення. Спостереження та дослідження у дійсності географічних об'єктів чи явищ відкриває для учнів можливості їхнього реального дослідження. Говорячи про

асоціативні зв'язки, варто зазначити, що вихованці при вивченні теорії зможуть краще уявити та використати ці знання у реальних ситуаціях на місцевості. Прикладом може бути вивчення кліматичних зон і виявлення учнями підтверджень у навколишній місцевості, що буде слугувати глибокому засвоєнню матеріалу.

Краєзнавство виступає засобом активізації освітньої та виховної роботи. Можливість побачити на власні очі природні ландшафти місцевості, унікальні природні пам'ятки, прослідкувати перебіг природних процесів і явищ на прикладі знайомої навколишньої місцевості, сприяє активізації пізнавальної, пошукової, дослідницької діяльності учнів. Найперше варто зазначити, що спостереження реальних об'єктів природи на місцевості сприяє правильному формуванню первинних явлень про об'єкти географічної оболонки та процеси, які у ній відбуваються.

Перевагою виступає велика різноманітність форм, засобів, методів реалізації краєзнавчого принципу у шкільній роботі та у позаурочній діяльності.

Дослідницька робота учнів підвищує інтерес до набуття нових знань у процесі власної пошукової діяльності також сприяє закріпленню раніше набутих теоретичних знань, удосконаленню практичних умінь, навичок та безпосередньому їх застосуванню з метою вирішення поставлених практичних завдань.

Основними формами залучення учнів до такого виду діяльності є участь учнів у краєзнавчих екскурсіях, еспедиціях, туристичних походах, дослідженнях цікавих природних об'єктів рідного краю. Це створює учням можливості розвитку навичок спостереження за природними явищами, проведення фенологічних спостережень та на основі власних спостережень і зібраних матеріалів сформулювати висновки краєзнавчої роботи.

Залежно від вікових особливостей, рівня теоретичної підготовки та практичних навичок, учні можуть представляти результати своєї роботи у вигляді власного чи колективного проекту, наукових робіт, презентацій, доповідей, есе чи зібраних колекцій (рослин), звітів, альбомів, рукописних журналів, схем, таблиць та діаграм.

Залучення учнів до колективної діяльності сприяє формуванню вмінь працювати у колективі, поєднувати власні інтереси з інтересами інших учнів, сприяє взаємодопомозі учнів у виконанні певних завдань.

Для роботи із учнями існує чимала кількість джерел краєзнавчих знань. Найбільш часто і широко використовують матеріальні краєзнавчі знання. Найдавнішими є археологічні пам'ятки, також вивчають архітектурні об'єкти та речові пам'ятки. Вивчення цих пам'яток є важливим для усвідомлення учнями зв'язків минулого із нашим часом та розуміння власного культурного спадку.

Письмові краєзнавчі джерела – найбільш поширені та доступні джерела краєзнавчої інформації. Краєзнавча бібліографія досить різноманітна за видом і безпосереднім призначенням. Майже у кожній обласній чи сільській бібліотеці представлені спеціальні краєзнавчі збірки, каталоги, статистичні збірники, матеріали державних та обласних архівів (офіційні джерела). Найбільш поширеним видом краєзнавчих джерел, у наші дні, є преса, журнали, путівники та довідники.

Для туристично-краєзнавчих досліджень широкого застосування набули – краєзнавчі картографічні джерела. Карта виступає основним джерелом знань про розміщення місцевих природних чи історичних пам'яток.

Найменш поширеними у наші дні є – усні джерела краєзнавчої інформації. Вони виступають джерелом інформації та засобом демонстрації результатів. Основні усні джерела – казки, легенди, усна народна творчість, прислів'я та приказки.

Іншими формати позаурочної краєзнавчої діяльності учнів є: участь у наукових конференціях для школярів, організація екскурсій, тематичних географічних вечорів, подорожей, олімпіад. Саме комплексне застосування краєзнавчого підходу дозволяє досягнути найвищих результатів навчання. Поглибленню наукового світогляду школярів, сприяє вміння вчителя зацікавити та вміло застосувати місцевий краєзнавчий матеріал у складі різних курсів шкільної географії.

В наші дні центральною місією шкільної освіти є виховання свідомого громадянина своєї держави із почуттям власної приналежності та відповідальності

за свою землю. У даному аспекті шкільні курси географії дозволяють найповніше розкрити закономірності розвитку природи та суспільства своєї Батьківщини, розширити світогляд учнів та встановити зв'язок набутих теоретичних знань із реальним життям.

Основними ціннісними орієнтирами Державного стандарту базової та повної середньої освіти є активна громадянська позиція та патріотизм, любов до рідного краю та відповідальність за довкілля.

Перевагою шкільної географії у аспекті патріотичного виховання є можливість застосування різноманітних методів та прийомів. Саме шкільні курси географії здатні повною мірою сформувати в учнів різного віку ціннісні орієнтири риси людини-громадянина, патріота своєї держави. Головна ідея полягає у тому, що шкільна географічна освіта надає учням знання, які допомагають їм поважати та розвивати власну культуру і взаємодіяти із оточуючим середовищем із позиції відповідального громадянина своєї держави.

Набуття учнями знань про свою державу та територію свого рідного краю посилює почуття власної відповідальності за життя у навколишній місцевості, виховує почуття любові до своєї землі, сприяє усвідомленню її цінності та неповторності. Шанобливе ставлення до своєї землі та питань збереження пам'яті про історичне та культурне минуле, дозволяє учневі усвідомити свою єдність із минулими поколіннями та зрозуміти роль власної відповідальності у збереженні історичної пам'яті, природних та історико-культурних надбань (Маланюк, 2010).

Викладання шкільних курсів географії з використанням краєзнавчого принципу та позашкільна краєзнавча робота є ефективною формою патріотичного виховання підростаючого покоління. Практичне застосування шляхів патріотичного виховання можливе при вивченні кожного шкільного курсу географії. Найбільше можливостей для реалізації завдань патріотичного виховання у таких курсах шкільної географії: «Загальна географія», «Географія материків і океанів», «Україна в світі. Природа та населення».

В контексті вивчення власної держави, базові принципи географії відкривають вихованцям розуміння природних, культурних та соціальних ознак

регіону. Вивчаючи курс «Загальна географія» доцільно акцентувати увагу на визначальних аспектах краєзнавства у контексті глобальних географічних досліджень.

Викладання курсу «Україна в світі. Природа та населення» повинно бути із ознайомленням школярів із видатними українцями та результатами їхньої діяльності у галузі культури, науки та техніки також поруч із цим необхідно відбирати місцевий краєзнавчий матеріал (видатні вихідці та їхні здобутки). Ще прикладами реалізації патріотичного виховання у даному курсі географії може бути створення учнями проєктів, презентацій, доповідей із висвітленням діяльності місцевих громадських діячів, громадських організацій, проведених досліджень у галузі географії та суміжних наук. Також ефективним є використання при викладанні географії, літературних джерел патріотичної чи краєзнавчої спрямованості (наробки із описами об'єктів географічного та історичного краєзнавства).

Реалізація краєзнавчого принципу викладання географії грає велику роль у вихованні патріотизму, почуття любові до своєї країни та малої Батьківщини. Викладання географії на краєзнавчій основі створює найкращі можливості для освоєння базових знань і наукових понять та виховання патріотичних почуттів. Комплексний підхід до вивчення рідного краю зближує учня із природою місцевості проживання, приводить учня до усвідомлення своєї відповідальності за збереження історичної пам'яті та збереження природи краю та у майбутньому відповідальності за покращення умов життя у цій місцевості.

Патріотичне виховання краєзнавчими засобами може проводитись у різних формах. Наприклад, знайомство учнів із природою краю під час прогулянок чи екскурсій, відвідування місцевих археологічних пам'яток та відомих архітектурних об'єктів, проведення дослідницьких проєктів чи виконання пошукових завдань.

Залучення учнів до практичного вивчення своєї держави чи території рідного краю сприяє поглибленню знань учнів та включенню їх до суспільної діяльності свого села, міста чи територіальної громади.

Початок патріотичного виховання молоді практичними засобами найбільш доцільно розпочинати із знайомством молодого покоління із місцем, де людина народилася та проживає.

Активна співпраця із учнями різного віку може бути цікавим та пізнавальним процесом, якщо педагог зуміє вміло спланувати краєзнавчу діяльність. Для молодших вихованців можливо проведення коротких прогулянок до місцевого парку чи лісу, де учні будуть вивчати флору та фауну регіону проживання. Пізнавальним завданням для учнів може бути ідентифікація рослин та тварин регіону. Старші школярі можуть взяти участь у безпосередньому вивченні місцевих пам'яток чи місцевих культурних аспектів.

Туристичний аспект краєзнавчої роботи являється не тільки способом подорожування, а елементом знайомства із природою та культурою краю. Знайомство із рідним краєм через подорожі дозволяє учням отримати реальні враження від живого споглядання природи, різноманітності унікальних ландшафтів. Таким чином інтегрований підхід до вивчення краю, через великий спектр методів і форм роботи із учнями різних класів, дозволяє найповніше освоїти свою державу та сформуванню патріотичне ставлення у цілому.

1.2 Методи і форми реалізації краєзнавчої діяльності у шкільній географії

Успішність реалізації краєзнавчого підходу на уроках географії буде залежати від ряду чинників, основними із яких виступають професійна підготовка вчителя, вибір ефективних методів роботи із учнями, вміння зацікавити та пробудити інтерес учнів до краєзнавчої роботи. На моє переконання, навчання шкільних курсів географії із залученням системного підходу організації та впровадження у навчальний процес краєзнавчої діяльності є найбільш ефективною формою роботи.

Без сумніву географічне краєзнавство має застосування у всіх курсах шкільної географії, це визначено у змістовній частині географічного матеріалу. Таким чином застосування різноманітних краєзнавчих матеріалів сприяє кращому

закріпленню раніше набутих учнями теоретичних знань та відкриває можливості всеохоплюючого пізнання своєї малої Батьківщини.

У наші дні краєзнавство являється основою для формування світосприйняття учня, пізнання природних явищ, виховання дбайливого ставлення до природи, сприяє патріотичному вихованню учнів та дозволяє сформувати в учнів первинні навички до проведення наукової та дослідницької діяльності.

Результативність викладання географії на краєзнавчій основі великою мірою буде залежати від вміло вибраної вчителем методики навчання. Дійсна навчальна програма враховує можливість залучення краєзнавчого принципу навчання географії.

Найбільш поширеними формами краєзнавчої роботи є: робота із літературними джерелами краєзнавчої інформації, екскурсії, уроки на природі («зелений клас» на території географічного майданчика), проектна діяльність, тематичні географічні вечори, лекції, проведення систематичних спостережень (метеорологічних, фенологічних), краєзнавчі дослідження.

Поєднання вчителем у викладанні ряду прийомів являється найбільш результативним, оскільки учні не можуть сформувати цілісне уявлення про навколишнє середовище користуючись лише інформацією із підручників чи розповідей вчителя. Залучення учнів до різних форм краєзнавчої роботи створює можливість для комплексного застосування набутих знань, вмінь та навичок. Таким чином учень має можливість здійснювати власні спостереження, проводити вимірювальні роботи, користуватися атласами чи довідковою літературою.

Вибір методу навчання буде залежати від вікових особливостей учнів, рівня їхньої теоретичної та практичної підготовки та інтересів учнів. Краєзнавчу роботу потрібно проводити послідовно та дотримуватись етапів проведення кожного виду роботи. Реалізація краєзнавчої діяльності у школі відбувається від залученням різних методів та прийомів. Як загально так і конкретно наукових методів. Як правило ці методи поєднуються.

Найбільш часто використовуються традиційні методи дослідження: спостереження, літературний, описовий, статистичний, картографічний, метод польових досліджень, анкетування, експедиційний та метод фотографування.

- Спостереження – дозволяє сформулювати в учня власні висновки про об’єкт свого безпосереднього живого споглядання.
- Літературний – спряє виробленню в учня навичок відбору та аналізу інформації стосовного об’єкту дослідження. Основні літературні джерела – науково-популярна література, енциклопедії, монографії, архівні та фондові матеріали, статті, преса, журнали.
- Описовий – дозволяє учневі повною мірою охарактеризувати об’єкт на основі власних спостережень, прослідкувати риси подібності чи відмінності з іншими об’єктами.
- Статистичний – формує в учня вміння працювати із кількісними показниками, цими показниками користуються при характеристиці численних краєзнавчих явищ.
- Картографічний – метод найширшого використання при дослідженнях, один із найдавніших методів. Карта виступає результатом дослідження, формує в учня цілісне уявлення про територію дослідження, карта являється моделлю території, яка показує всі зв’язки між об’єктами нанесеними на карту.
- Метод польових досліджень – полягає у безпосередньому залученню учня до практичного дослідження вибраного об’єкта.
- Анкетування – дозволяє сформулювати в учня навички до збирання масового матеріалу внаслідок усних чи письмових опитувань місцевих жителів за списком спеціального складених запитань. Можливість застосування методу як для стаціонарних, так і для польових досліджень.
- Метод фотографування – створює можливість зафіксувати учнем результати власної роботи чи цікаві об’єкти на території вивчення.

Базовим краєзнавчим методом є – географічний метод. Цей метод широко використовується під час проведення регіональних досліджень, даний метод являється комплексним.

Серед нових методів, що використовуються у краєзнавчих дослідженнях є – метод моделювання. Даний метод дає змогу учням вивчати об'єкт без безпосереднього його сприймання, а за допомогою уявної чи матеріальної моделі.

В умовах сучасного розвитку суспільства існує тенденція до більшого застосування комп'ютерних технологій. Використання комп'ютерних технологій учнями для проведення власних краєзнавчих досліджень являється ефективною формою роботи, оскільки це дозволяє обробляти великі масиви інформації та застосовувати на такій основі – картографічний метод, метод моделювання, математичний метод, метод прогнозування.

Навчальною програмою передбачено застосування краєзнавчого матеріалу, вибір вчителем методів прийомів роботи буде залежати від теми, мети і структури заняття. Такі заняття, часто, побудовані на самостійній роботі учня, це сприяє ефективному закріпленню набутих знань. Ефективним прийомом викладання географії на краєзнавчій основі є – постановка питань про географічні явища або об'єкти рідного краю для порівняння (Мічуда, 2018). Такий прийом дозволяє порівняти вивчені об'єкти у ході безпосереднього живого сприймання із схожими об'єктами. Наприклад, порівняння ландшафтів місцевості із схожими ландшафтами інших територій.

Робота із картою невід'ємна частина краєзнавчої роботи у вивченні шкільних курсів географії. Навчальною програмою передбачено виконання практичних робіт для формування в учнів первинних уявлень про географічну карту, об'єкти нанесені на неї, умовні позначення карти. Прикладом може бути практична робота – побудова плану території своєї школи, для цього вчитель із учнями досліджує ділянки території школи, найближчих околиць та складає із учнями план ділянки школи із включенням до нього побачених об'єктів на місцевості та їхнього відображення системою умовних знаків. Таким чином в учнів формуються навички користування картою. Результатами роботи учнів можуть бути створені

картосхеми, плани місцевості, схеми та діаграми складені за результатами власних спостережень із застосуванням набутих раніше теоретичних знань.

Сформовані вчителем завдання дослідницького спрямування будуть залежати від вікових особливостей учнів та рівня їхньої теоретичної підготовки. У роботі із учнями старших класів доцільно впроваджувати завдання пошукового, дослідницького характеру, такий вид завдань дозволяє учням більшу частину поставлених завдань виконувати самостійно. Також даний вид роботи спряє активізації пізнавальної активності учнів до проведення власних спостережень, формуванню висновків на основі власної роботи.

Завдання дослідницького характеру на основі краєзнавчих матеріалів рідного краю, сприяють творчому підходу учня до виконання завдання та дозволяють представити результати роботи у найкращому форматі. Варіантами представлення власних доробків можуть слугувати – підготовлені повідомлення, доповіді чи есе, складені картосхеми (електронний чи традиційний формат), графіки, діаграми, фотогалереї, видання краєзнавчої газети, виготовлення макетів, створення тематичних альбомів тощо. Таким чином бачимо, що застосування краєзнавчого підходу у шкільних курсах є ефективною формою навчання, наявність широкого кола методів, прийомів, форм проведення краєзнавчої роботи створює сприятливі умови для підвищення навчальних результатів учнів.

Прийом постановки проблемного питання має застосовуватися у кожному шкільному курсі географії, цей прийом спрямований на розвиток в учня географічного мислення. На прикладі постановки проблемного питання місцевості проживання, учні мають на основі власних спостережень за природним навколишнім середовищем, об'єктами і явищами мають знайти найкращі варіанти розв'язання поставленого проблемного питання. Наприклад, виявлення типу природокористування досліджуваної місцевості і впливу типу природокористування на екологічний стан природного середовища, виявити чи відбувається зміна природного середовища, якщо так то чим вона зумовлена і які є шляхи розв'язання даної проблеми.

На моє переконання, застосування краєзнавчого принципу має відбуватися систематично і на всіх рівнях роботи з учнями, тоді використання краєзнавчого матеріалу стає найбільш ефективним і дозволяє поглибити і закріпити знання учнів. Вчитель має докласти зусиль, щоб побудувати звичайні уроки згідно із навчальною програмою, залученням місцевого краєзнавчого матеріалу і організацією позакласної роботи із учнями. Позакласне краєзнавство раніше мало більше поширення, але у наші дні, все більше уваги у системі освіти приділяють важливості впровадження краєзнавчого принципу із традиційними навчальними заняттями.

Процес повторення має велике значення у контексті навчання на краєзнавчій основі. Повторення вивченої інформації є важливим елементом у формуванні як короткочасної, так довготривалої пам'яті. Також повторення виконує функцію формування зв'язків усього пройденого матеріалу. Шкільне краєзнавство охоплює різні аспекти – від природничого до культурного, велику кількість історичних подій, дат та фактів, тому повторення допомагає узагальнити всі знання у єдину картину.

1.3 Реалізація краєзнавчого принципу у позакласній роботі

Реалізація краєзнавчого принципу у позакласній роботі передбачає залучення школярів на добровільній основі до участі у краєзнавчій роботі. Позакласна робота постає важливим інструментом виховання поваги молодого покоління до свого коріння, розширення їхнього світогляду та розуміння цінності регіональної історії, культури.

Ефективним чином позакласна робота може проводитись у різних формах із залученням різних методів роботи, що активізує інтерес учнів до вивчення нового. Учитель із учнями обирає теми і форми роботи самостійно, натомість як урочна діяльність вимагає дотримуватися навчальної програми. Таким чином позакласна діяльність створює умови для ефективного і поглибленого вивчення тем невисвітлених у навчальній програмі. Наприклад, можливо організувати тематичний географічний вечір з метою висвітлення актуальних питань

суспільного розвитку, ознайомити учнів із новітніми дослідженнями у галузі географії. Звісно, зміст позакласної роботи із учнями має охоплювати актуальні теми, із наголосом на тепер.

Традиційними формами проведення позакласної роботи є: масова робота із учнями, групова форма роботи та індивідуальна форма роботи (Мічуда, 2018).

Масова краєзнавча діяльність спрямована на залучення великої кількості учасників із метою вивчення рідного краю. Прикладами такого виду діяльності може бути: організація краєзнавчих фестивалів, конкурсів або екскурсій із метою краще пізнати свій регіон.

Робота у групах включає меншу кількість учасників, перевагою даного виду роботи є значна кількість форм роботи. Також варто виділити те, що групова діяльність спряє розвитку комунікації та вмінь співпраці із іншими учасниками.

Індивідуальна робота дозволяє найкраще залучити інтерес учня до проведення дослідницької діяльності. Самостійна індивідуальна робота розкриває найширші можливості для розвитку ініціативи та творчого потенціалу учня. Ефективність роботи учня збільшується високими темпами про вирішенні поставлених завдань, із точки зору творчого підходу це пояснюється тим, що учень не обмежений у засобах, формах вирішення поставленої задачі. Таким чином учень враховуючи свої індивідуальні навички, вміння, ідеї реалізації у вільній атмосфері виконує задачу з більшою ініціативою та представляє результати своєї діяльності у вибраній самостійно формі. Також у даному виді роботи учень здобуває навички самостійності та ініціативи.

Краєзнавчим гуртком називають об'єднання вихованців різного віку, які зацікавлені у вивченні регіону свого проживання. Перевагами гурткової роботи є: формування навичок роботи із іншими учасниками, виховання патріотичних почуттів за свій край, створення найкращих можливостей інтерактивного навчання та створення спільних проектів. Недоліками є: обмежена кількість учасників (до 20).

Якщо кількість учасників гуртка перевищить 20 учасників то існує можливість створення секцій. Це надає можливість застосування індивідуального

підходу до учня, оскільки кількість учасників секції – не більше 10 осіб. Педагог має більше часу, щоб відповідати на питання учнів та на виконання завдань чи проектів з учасниками. Переваги: можливість індивідуального підходу до учасників. Недоліки: вимога до залучення більшої кількості ресурсів, вирішення організаційних питань для успішного управління секціями.

Клубом традиційно є об'єднаних декількох гуртків із визначеною метою (наукове чи дослідницьке значення) та організацією вільного часу учнів на основі спільних інтересів. Засідання клубу проводять не більше 4 разів на рік, тематика засідання клубу повинна бути визначеною та на таких зустрічах члени клубу представляють результати власної роботи. Переваги: поєднання різних гуртків для обміну ідеями. Недоліки: невелика кількість зборів на рік, організація зустрічей вимагає прикладення великих організаційних зусиль.

Факультативом – традиційно є необов'язковий навчальний курс, що вивчається учнями за їх бажанням з метою розширення та поглиблення знань.

Місцева туристична діяльність підвищує інтерес учнів до здобуття нових знань, виконує виховну, естетичну, пізнавальну та світоглядну функції. Через живе споглядання природного середовища у учнів формуються асоціативні зв'язки про цілісне функціонування географічної оболонки та процеси, що у ній відбуваються. Краєзнавчі прогулянки, подорожі, походи розширюють кругозір учнів, дають можливість «доторкнутися до історії», формують цілісне уявлення природну обстановку проживання, пробуджують любов до природи.

Найлегшою формою організації туристичної діяльності із вихованцями є прогулянка, оскільки такий вид роботи не потребує витрат, тривалої підготовки та спеціального спорядження. Типовою є організація прогулянки на території школи (географічний майданчик) для вивчення навколишньої природної місцевості, проведення спостережень за погодою, фенологічних спостережень. Така форма роботи підходить для 6-7 класів найкраще, оскільки це дозволяє учням засвоїти здобуті первинні географічні знання та підкріпити їх із прикладами на місцевості.

Для більш тривалого вивчення підходить дещо складніша форма краєзнавчої роботи- екскурсія. Це більш довгострокова форма, яка проводиться із метою

живого споглядання та знайомства вихованців із визначними місцями чи унікальними природними об'єктами регіону.

Організаційні етапи екскурсії

1. Повідомлення мети здійснення екскурсії
2. Ознайомлення учнів із правилами поведінки під час проведення екскурсії
3. Ознайомлення із маршрутом і планом екскурсії
4. Пересування по маршруту екскурсії, знайомство із вибраними об'єктами екскурсії
5. Відповіді на запитання учнів
6. Фотофіксація об'єктів екскурсії
7. Підведення підсумків екскурсії

Екскурсія є ефективною формою роботи та дозволяє показати учням об'єкти, які тільки можна побачити у природі. Під час екскурсій учні можуть зібрати інформацію та оформити результати у формі звіту, повідомлення чи фотогалереї.

Тематичні подорожі – є складнішою формою роботи у організаційному плані, зазвичай, подорож є тривалою у часі (до 30 днів). Тематичні подорожі сприяють формуванню світогляду, дбайливому ставленні до природи, подорож охоплює більшу кількість об'єктів, ніж прогулянка чи екскурсія. Головною умовою вдалої подорожі – ретельна підготовка, тоді ефективність подорожі зростає, сприяє розвитку пізнавальної активності учнів, навичок спостереження та загалом має позитивний вплив на всебічний розвиток особистості.

Експедиція – за формою організації найскладніша форма роботи. Найкраще підходить для участі учнів старшої школи. Мета експедиції – проведення учнями пошукової, дослідницької роботи. На відміну від екскурсії, де учні закріплюють вже здобуті знання, експедиція спрямована на відкриття нових знань учнями, освоєння нових практичних навичок та вмінь. Ефективність організованої експедиції для учнів великою мірою буде залежати від теоретичної та практичної підготовки вчителя, від його досвіду та від вміння організувати найбільш вдалу форму експедиції. Вчитель має бути ентузіастом власної справи та повинен вміти зацікавити учнів до проведення власного науково-дослідницького пошуку.

Практичне застосування власного дослідження мотивує учня до продовження власної дослідницької діяльності та вдосконалення практичних навичок.

Проведення експедицій має також виховну мету, такий вид діяльності допомагає учням краще розуміти природу рідного краю, формує дбайливе ставлення до природи та її охорони.

На моє переконання, у позакласній роботі краєзнавчого спрямування найкраще комбінувати різні форми роботи, це сприяє глибокому поглибленню знань учнів, формуванню світогляду, більшого розуміння процесів, що відбуваються у навколишній місцевості та дозволяє залучити учнів до тих видів роботи, які не є основними в урочний час. Основні цілі такої діяльності полягають у комплексному ознайомленні із природою, історією та культурою регіону, розвитку всіх форм роботи та розвитку патріотичних почуттів.

Поширеною формою краєзнавчої роботи є відвідування краєзнавчого музею, такий вид діяльності підходить найкраще для учнів середньої та старшої школи. Краєзнавчий музей може бути як окремою установою, так і бути у складі школи. Перевагою відвідування музею є – можливість поглиблення учнями географічних знань та одержання нової інформації із суміжних дисциплін. Експозиція краєзнавчого музею, зазвичай, комплексного характеру, зібрані матеріали про природу, історію, населення рідного краю. Також відвідування музею впливає на формування світогляду учнів, виконує виховну та культурну мету.

Таким чином в учнів формується всебічне і комплексне уявлення про територію свого проживання. Відвідування музею посилює інтерес учнів до свого рідного краю та спрямовує учнів до власної пошукової діяльності та мотивує учнів до самостійної творчої діяльності. Зібрані учнями матеріали під час екскурсій, експедицій чи власної пошуково-дослідницької діяльності можуть стати цінним особистим вкладом до наявної експозиції краєзнавчого музею.

Поглиблення знань учнів можливо виконувати у вигляді організації виконання пізнавальних завдань таких, як: виконання практичних завдань спрямованих на закріплення краєзнавчого матеріалу, виконання творчих завдань основною метою яких є – активізація учнів до усвідомлення причинно-наслідкових

зв'язків об'єктів і явищ рідного краю, відповіді на запитання, підготовки описів побачених краєзнавчих об'єктів.

Висновки до 1-го розділу

Отже, краєзнавча освіта у сучасному світі спирається не тільки на забезпечення вихованців знаннями про рідний край, а відіграє вагомую роль у формуванні у молодого покоління пошани до своєї землі та пробудженню патріотичних почуттів. Реалізація принципу має чималу кількість переваг, оскільки, він володіє значним арсеналом методів, форм роботи із учнями різного віку.

Основний зміст краєзнавчого принципу полягає у цілісному та всеохоплюючому вивченні історичних, культурних, географічних аспектів території на різних рівнях – від локального до державного. Основна ціль краєзнавчого навчання у відкритті підростаючому поколінню унікальних аспектів території їхнього проживання та формуванню поваги до цінностей, традицій та збереження своєї спадщини. Також вивчення свого рідного краю відкриває розуміння для учнів його цінності, важливості та загального внеску у хід історії розвитку культури нашої держави. Комплексне та все ціле вивчення краю, постає важливим етапом у формуванні патріотичних почуттів в учнів та розуміння важливості відповідального ставлення до своєї держави.

Ефективній реалізації краєзнавчої складової у розрізі шкільної програми постає – великий набір методів, засобів та форм його впровадження. Таким чином освітній процес може включати традиційні та нетрадиційні уроки (майстер-класи, лекції, краєзнавчі семінари, екскурсії, уроки-подорожі) також проектну діяльність. Сучасні технології, відкритий доступ до інтернет-джерел інформації дозволяють найбільш широко дослідити обрану учнем тему.

Позакласна робота може проводитись також у різноманітних формах, таких як – участь у складі шкільного краєзнавчого гуртка чи участь у конкурсах. Також створення виставок, творчих робіт з метою популяризації свого краю, основна ціль

таких заходів полягає у відображенні історичних та культурних аспектів регіону проживання на різних етапах часового розвитку краю.

Таким чином відбувається активне залучення учнів до індивідуальної чи групової навчальної діяльності, співпраці із мешканцями громади. Це сприяє розвитку активної громадянської позиції гармонійно розвинутої особистості.

РОЗДІЛ 2. ШКІЛЬНЕ ГЕОГРАФІЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО ЯК ДЖЕРЕЛО ЗНАНЬ ПРО РІДНИЙ КРАЙ

2.1. Природа та історико-культурні надбання краю як дидактичний матеріал (на прикладі території Юрковецької територіальної громади)

Навчання шкільних курсів географії повинно бути побудоване із врахуванням наявних місцевих краєзнавчих матеріалів та із систематичним оновленням наявної бази. Територія Юрковецької територіальної громади розташована на північному-заході Прут-Дністровської рівнини у межах Заставнівського карстового лучно-степового району. Тут поєднуються неповторні природні ландшафти та багатий культурний спадок. Площа Юрковецької територіальної громади сягає - 148,63 км², на цій території поєднуються різні форми рельєфу. Територія дослідження – підвищена хвиляста рівнина (220-300 м. над рівнем моря). Ця територія багата на об'єкти природно-заповідного фонду, відмінними за своїм походженням. Прикладами є ландшафтні заповідники та урочища, тут зустрічаються скелясті виходи порід на поверхню, численні карстові провали та печери, карстові лійки, річки із мальовничими водоспадами, водно-болотні заплави, лісові масиви, дністровські каньйони, поширені мінеральні джерела. Вивчаючи природні умови регіону, школярі зможуть повною мірою розуміти взаємодію живої природи та антропогенний вплив на середовище.

Чітко виділяється у рельєфі Хотинська височина (відмітки висот до 300 м. у даному регіоні) по лінії сіл Боянчук-Горошівці-Добринівці-Ржавинці та на південних околицях села Юрківці 300-316 м. Межа височини повертає на північ (перетнувши межу Онутського потоку) і виходить до Баламутівської стінки та русла річки Дністер.

Типовими для даної території є карстові форми рельєфу – карстові лійки, карстові поля, провали та печери. Найбільш поширеними є карстові печери. У північній та центральній частині території дослідження є поширеними балки, яружно-балкові форми рельєфу приурочені до долин малих річок та їх приток (Геренчук, 1978). Найкраще застосовувати наявний краєзнавчий матеріал до курсу

«Україна у світі: природа, населення» до переліку тем: «Рівнини», «Типи рельєфу за походженням».

Рис. 2.1. ПЗФ Юрковецької територіальної громади

З півночі територію дослідження обрамлює – річка Дністер, основні притоки у даному регіоні є маловодними, їх режим змінюється протягом року, притоки є значно врізаними та мають незначну ширину. Малі річки – річка Юрківці, Чорний та Білий Потік, Баламутівський та Ржавинецький Потік, дані річки є маловодними та часто пересихають. Найкраще застосовувати наявний краєзнавчий матеріал до курсу «Україна у світі: природа, населення» до теми: «Води суходолу і водні ресурси».

На території краю поширені масиви лісів, основні породи - бук лісовий, дуб звичайний, граб звичайний. Масиви лісів регіону є багатим джерелом різноманітного рослинного та тваринного світу, що створюють показову екосистему регіону. Ґрунти темно-сірі сірі та ясно-сірі лісові та частково чорноземи опідзолені. Лісові ресурси території громади представляють собою

цінний дидактичний матеріал з метою вивчення екосистем, біологічного різноманіття та збалансованого лісового користування.

Ландшафти регіону представляють собою відмінний дидактичний матеріал при вивченні природних і географічних аспектів. Для даної території характерне своєрідне поєднання природних ландшафтів, поряд із вододільними типами місцевості значну роль відіграють долинні та надзаплатно – терасові. Рівнинні класи ландшафтів є переважаючими. А саме підклас підвищених ЛК під широколистяною рослинністю в умовах помірного клімату.

Північна та північно-західна частина краю представлена лісостеповими ландшафтами. Поширеними є схиліві місцевості, тут трапляються відслонення вапняків. Також у північній частині, у долині річки Дністер поширені балкові місцевості та яри, переважно зайняті різнотравною рослинністю. Натомість місцевості високих рівнин зайняті фрагментами дубових лісів. Центральну та південну частину території вивчення займають рівнинні ділянки. На даний період часу ця територія зазнає все більшого антропогенного перетворення, ця частина зайнята орними землями. Вивчення учнями лісів є важливим аспектом у їхньому розумінні екосистем. Таким чином вивчення можна вивчати: біорізноманіття, життєві цикли рослин та тварин, збереження лісових ресурсів.

Ґрунти ясно сірі та темно сірі лісові різного ступеня опідзоленості. Знайомство із ґрунтовими ресурсами дасть школярам уявлення стосовно різноманіття ґрунтів, їхнє використання. Найкраще застосовувати наявний краєзнавчий матеріал до курсу «Україна у світі: природа, населення» до переліку тем: «Ґрунти та ґрунтові ресурси», «Рослинний покрив», «Ландшафти України», «Природокористування».

ПЗФ території Юрковецької територіальної громади виступає унікальним джерелом дидактичного матеріалу, яке представить учням унікальні природні багатства та приведе до усвідомлень щодо їх збереження. ПЗФ включає 9 об'єктів.

ПЗФ включає територію із метою охорони рідкісних видів рослин, територія Мартинівського заповідного урочища охоплює 26 га та являється найбільшим

об'єктом за площею. Охороняються степові рослинні угруповання, які занесені до Червоної книги України - сон великий, ковила волосиста та інші рідкісні рослини.

ПЗФ включає у себе унікальні геологічні об'єкти- численні печери. Печери можуть слугувати відмінним матеріалом для ознайомлення із геологічними процесами (утворення печер) та кристалічними утвореннями у їхній структурі. Найбільшою є печера «Піонерка» у селі Погорілівка, дослідження учнями може включати відомості про 9 з 11 стадій розвитку карсту. Також у цьому селі знаходиться печера «Фуштейка» кристалічні утворення та мінерали цієї печери можуть стати актуальним об'єктом наукового аналізу школярів у своїх проектах. Таким чином учні зможуть добре опрацювати структуру кристалів, їхню хімічну природу.

Вивчення печер «Дуча» та «Баламутівка» у селі Баламутівка доцільно проводити із учнями із метою дослідження археологічних залишків печер (малюнки періоду мезоліту 12 -10 тис. р. до н. е.), що дозволить ознайомити учнів із історією заселення регіону. У формуванні наукового світогляду вихованців також буде мати цінність вивчення знайдених часів палеоліту залишків слона південного. Здійснювати вивчення печери «Пісочниця» у селі Ржавинці, важливо, щоб школярі зрозуміли процеси, які приводять до утворення печер. Учні матимуть можливість провести дослідження впливу води на розчинення порід та формування печерного ландшафту (має виняткове естетичне значення)

Також важливо вивчати роль гідрологічних систем регіону, під охороною перебуває водоспад на річці Чорний Потік, водоспад славиться своєю незвичною геологічною будовою. Важливо довести до учнів важливість збереження таких цінних та незвичних об'єктів.

Розуміння учнями важливості дослідження та збереження цих унікальних природоохоронних об'єктів може стати для учнів джерелом підвищення екологічної свідомості учнів. Учні у своїх проектах зможуть вивчати та обґрунтувати стратегії збереження унікального природного середовища.

Історико-культурні пам'ятки є складовою історичних ландшафтів рідного краю. Шкільні курси географії спрямовані не тільки на здобуття учнями

теоретичних знань та практичних умінь, а специфіка шкільної географії виступає засобом виховання учнів та формування їхнього світогляду. Історичне формування населених пунктів рідного краю, людська діяльність є важливими об'єктами для формування цілісної картини розвитку своєї малої Батьківщини у школярів. В результаті тривалої часової взаємодії людини і навколишнім природним середовищем утворився своєрідний історико-культурний комплекс рідного краю. До складу якого входять сакральні об'єкти, архітектурні об'єкти, археологічні пам'ятки та знахідки, пам'ятки матеріальної культури, пам'ятки паркового та садового мистецтва, меморіальні пам'ятки та громадські.

Історичний ландшафт являє собою природне та суспільне просторове утворення, його характерними рисами є естетична привабливість, психологічна цінність. Історичний ландшафт відображає зміни у часі, як духовні так і матеріальні на певній території.

Територія вивчена входить до складу двох історико-географічних країв - Північної Буковини та Північної Бессарабії. Безумовно перебування населених пунктів Юрковецької територіальної громади у складі різних країв зумовило помітні відмінності у перебігу історичного розвитку території, господарської спеціалізації території.

Територія Юрковецької територіальної громади – це регіон давнього заселення різними археологічними культурами, на даний час знайдено чимало матеріальних знахідок та поселень культур. Важливість вивчення історичних ландшафтів для школярів полягає у тому, що ЛК виступають соціальною системою.

Історико-культурні об'єкти території дослідження є пам'ятками місцевого значення. Найбільше у регіоні дослідження представлено пам'яток археології краю. Старожитності знайдені на території кожного населеного пункту Юрковецької територіальної громади, найдавніше виявлене поселення датоване IV тис. до н.е. у селі Баламутівка, тут виявлені знахідки ранньотрипільської культури. Окрім, знахідок замешкання археологічних культур на території дослідження були знайдені святилища, городища, курганні могильники та залишки давніх поселень.

Також виявлені були слов'янські поселення знайдені урочищі Долина датовані VI – VII ст. і виявлено ділянки замешкування давньоруської культури XII – XV ст. (Тимощук, 1976).

Поселення давньої людини часто приурочені до найбільших водних артерій, на території вивчення найбільшою річкою є Дністер. Вивчення краєзнавчих матеріалів про виявлені сліди перебування трипільської, черняхівської та лукашівської культур є важливою теоретичною складовою для формування в учнів наукового світогляду, спряють поглибленню інтересу школярів про свій рідний край та спонукають їх до пошукової та дослідницької діяльності.

Вивчення учнями території рідного краю побудоване на комплексному підході дозволяє їм найкраще встановити причинно-наслідкові зв'язки формування та становлення населених пунктів, дозволяє виявити спільні риси розвитку території, що перебувала у складі різних історико-географічних країв та створює можливості виявити відмінні риси розвитку.

Опрацювання учнями історичних ландшафтів малої Батьківщини є перспективний напрямком для проведення пошукової, дослідницької, наукової чи проектної діяльності. Проведення таких досліджень найбільш доцільно здійснювати із учнями старших класів, оскільки, вікові особливості, наявна база теоретичних знань та практичних умінь дозволяє провести комплексне дослідження унікальних матеріальних пам'яток та старожитностей краю. Також історико-культурні ландшафти краю являються недостатньо вивченими.

На жаль, найдавніші сакральні пам'ятки не збереглися на території дослідження. Основними пам'ятками сакральної архітектури Юрковецької територіальної громади є Миколаївська церква (1826 р.) у селі Добринівці, дерев'яна Успенська церква (1887 р.) у селі Баламутівка, Михайлівська церква (1896 р.) Чорний Потік, дерев'яна Церква Різдва Богородиці (1896 р.) у селі Боянчук (Черешнюк, 2011).

Також у кожному населеному пункті Юрковецької територіальної громади є встановлені пам'ятники воїнам-односельчанам. Пам'ятки садового, садово-паркового мистецтва відсутні на території краю.

Всі складові історичних ландшафтів краю є важливими надбанням суспільства, об'єкти матеріальної культури мають точкове поширення на території краю, натомість етнічні особливості побуту мають повсюдне поширення на території.

2.2. Шляхи виховання засобами туристсько-краєзнавчої роботи (на прикладі Юрковецької територіальної громади)

Туристична робота виступає ефективним засобом виховання учнів та може проводитись за різними напрямками, що сприяє гармонійному розвитку особистості та всебічному формуванню світогляду. Вміла організація позаурочної краєзнавчої роботи із врахуванням вікових особливостей учнів, їх практичних навичок активізує пізнавальні можливості учнів.

Загалом місцева краєзнавча робота виступає комплексним засобом виховання учнів різними формами та методами. Залучення учнів різного віку до закріплення знань поза школою має і практичні результати, під час туристичної діяльності існує можливість проведення власних спостережень та досліджень. Сучасна освіта спрямована не тільки на забезпечення учнів теоретичними знаннями, а спрямована на формування цілісної та гармонійної особистості, спрямована на формування в кожного учня загальнолюдських цінностей, поваги до своєї держави.

Роль краєзнавчого принципу зростає у виконанні цих завдань, ефективністю його застосування зростає із залученням різних форм та методів роботи. Місцева краєзнавча діяльність займає особливе місце, оскільки, даний вид діяльності є комплексним та покликаний розвивати підростаюче покоління засобами патріотичного, естетичного, морального, екологічного та фізичного виховання (Маланюк, 2010).

Естетичне виховання учнів це своєрідний психологічний процес пізнання навколишньої природи. Для розумової активності необхідне живе споглядання навколишньої природної місцевості, природа допомагає розвивати життєві уявлення та впливає на емоційну сферу людини.

Розвиток естетичного сприйняття шляхом місцевої краєзнавчої роботи на території Юрковецької територіальної громади є ефективним засобом позакласної роботи із всіма віковими групами учнів. Природа рідного краю особливо вражає, тут поєднуються атрактивні ландшафти поруч із буковими лісами, дністровськими каньйонами. Це край із численними підземними печерами та унікальними об'єктами природно-заповідного фонду, водоспадами та численними печерами.

Природа виступає ефективним засобом виховання любові до свого рідного краю, усвідомлення унікальності, цінності навколишнього природного середовища та дбайливого ставлення до природи. Живе споглядання природи емоційно впливає на людину, розвиває естетичні смаки, дозволяє порівнювати схожі природні об'єкти та виділяти риси відмінності. Навички спостереження та оцінки природи найкраще розкриваються в учнів під час прогулянок, туристичних екскурсій та походів. Для вчителя важливою задачею є організація діяльності із врахуванням вікових особливостей учнів та специфіки вибраних об'єктів для відвідування. Охорона природи і дбайливе ставлення туристів є ключовим аспектом.

На прикладі заповідних урочищ із рідкісними видами флори занесеними до Червоної книги України вчитель може розвивати в учнів навички піклування про рослинний та тваринний світ. Також педагог має можливість проводити із учнями фенологічні спостереження за типовою для даної місцевості рослинністю. Прикладами таких спостережень можуть слугувати – спостереження за цвітінням перших квітів та кінцем їх цвітіння, приліт та відліт птахів, періодом опадання листя та сезонною зміною основних погодних величин.

Одним із найголовніших завдань сучасної освіти залишається формування екологічної свідомості школярів. На даному етапі розвитку людства дане питання постає особливо актуальним. Виховання у молодого покоління бережного ставлення до своєї землі, усвідомлення своєї ролі у збереження та відновленні природних ресурсів, розуміння свого «нерозумного» втручання являються основними концепціями екологічного виховання української молоді.

Шкільна освіта покликана на виховання екологічно свідомої людини, незнання законів природи постає справжньою проблемою на даному етапі розвитку

суспільства. Нераціональне використання природних ресурсів, ігнорування небезпечного втручання людини у природне середовище спричиняють з кожним роком все більш складну екологічну ситуацію. Концепція екологічної освіти в Україні має на меті – виховати екологічно свідомого громадянина своєї держави, екологічне виховання учнів дозволяє сформувати в учнів необхідні ціннісні орієнтири, забезпечити учнів не лише теоретичними знанням, а вирішити дане питання через практичний аспект. Використовувати одержані знання на практиці, у повсякденному житті.

Практично формування екологічної свідомості молоді найбільш доцільно реалізовувати у формі знайомства із природою, найкраще на прикладі знайомої навколишньої природної місцевості. Підвищення рівня екологічної освіти шляхом краєзнавчої діяльності може проводитись різними прийомами пізнання природи свого краю, розуміння негативного впливу людини на навколишнє середовище дозволяє зрозуміти учневі персональну відповідальність людини за стан навколишнього середовища. Екологічне виховання покликане показати шляхи розв'язання даної проблеми.

Зрощення екологічної свідомості передбачає формування екологічної культури особистості. Під цим розуміється, що людина повинна володіти знаннями про свою навколишню місцевість, ступінь людського впливу на територію та розуміючи це, людина повинна вміти поводитись у природній місцевості відповідно до місцевих особливостей (Дзюбенко, 2008).

Практичну діяльність можна організувати у формі моніторингу якості атмосферного повітря, моніторингу поверхневих вод місцевих водойм також порушень рослинного та ґрунтового покриву території громади.

Комплексною формою такого виду діяльності є – створення екологічної стежки. Найважливішим є вибір маршруту стежки, доцільного прокласти стежку через естетичні ділянки не лише природного, а й антропогенного ландшафту (Маланюк, 2010). Ключовою умовою прокладання маршруту екологічної стежки є її проходження через типові природні об'єкти для цієї навколишньої місцевості.

На прикладі території Юрковецької територіальної громади доцільно прокласти маршрут екологічної стежки так щоб він охоплював унікальні та типові природні об'єкти даної місцевості. Це буде забезпечувати знайомство школярів із найбільш поширеними та унікальними природними ландшафтами місцевості, типовою та рідкісною рослинністю, тваринним світом. Також рекомендується звернути увагу відвідувачів стежки на сліди антропогенного впливу.

Під час проходження екологічною стежкою повинне відбуватися ознайомлення учнів із об'єктами на шляху стежки, це сприятиме пізнавальній активності учнів та у підсумку допомагає поглибити знання учнів про навколишню місцевість та сформуванню екологічну грамотність учасників. Такий вид роботи змушує учнів замислитись наскільки важливим є збереження природи та свідомо участь людини у цьому процесі. Доцільно також проводити ознайомлення учнів із об'єктами екологічної стежки із залученням спеціалістів, які допоможуть найкраще обстежити маршрут стежки.

Ефективність такого виду діяльності також залежить від підготовки вчителем роботи із учнями, доцільно комбінувати проходження стежки із виконанням пізнавальних теоретичних та практичних завдань із учнями, давати відповіді на їхні запитання.

На прикладі Мартинівського заповідного урочища доцільно провести вивчення рідкісних степових видів рослин занесених до Червоної книги України. Також ефективною формою екологічного виховання молоді є – суспільно-корисна екологічна діяльність.

Особиста практична суспільно-корисна діяльність має комплексний характер, підвищує пізнавальні можливості учнів, формує дбайливе ставлення до своєї землі, сприяє як самостійній діяльності, так і діяльності у групі. Перевагою є те, що практична діяльність може проводитись у різних формах. Наприклад залучення учнів до роботи на ботанічних майданчиках чи заходах з відновлення біологічного різноманіття навколишнього середовища (висадження рідкісних рослин) (Маланюк, 2010).

Ще однією доступною формою екологічної освіти на території Юрковецької територіальної громади є – екологічний туризм. Даний вид діяльності дозволяє сформувати в учнів уявлення про проведення часу на природі без негативного втручання у навколишнє природне середовище. Залучення молодого покоління до екотуризму має багато переваг, а саме: дозволяє сформувати в учнів цілісне уявлення про природне середовище, створює можливості для пізнавальної чи пошуково-дослідницької діяльності, формує навички дбайливого ставлення до природи.

Під час прогулянок на природу, туристичних екскурсій учні мають змогу зібрати зразки типових рослин для даної місцевості, ознайомитися із різними типами ландшафтів рідного краю, в naturі побачити цікаві форми рельєфу, водні об'єкти, оцінити стан перетворення навколишнього середовища людиною. Під час екологічного туризму в учнів розвиваються навички спостереження, збільшується інтерес до пізнання природи та дбайливого ставлення до неї.

Доцільно здійснювати екологічний туризм ландшафтами навколишньої місцевості із метою ознайомлення школярів із наслідками як раціонального так і нераціонального природокористування. Такий вид діяльності дозволяє учням критично осмислити вплив людини на рідний край.

Менш поширеною формою є фізичне виховання. Сучасна освіта спрямована не тільки на забезпечення учнів знаннями та виховання учнів, а й на формування в учнів усвідомлення цінності здоров'я. Здоровий спосіб життя є запорукою гармонійного існування особистості. В умовах глобальної діджиталізації все більше уваги відводиться питанню покращення стану здоров'я учнів. Фізичне виховання засобами туризму є ефективною формою для покращення фізичного стану всіх вікових груп школярів. Перевагою фізичного виховання школярів туристськими засобами є можливість їхнього проведення у різних формах протягом всього року. Прикладами такої діяльності можуть бути: пішохідні прогулянки, одно та багатоденні походи, велосипедні та лижні прогулянки, туристичні подорожі (Маланюк, 2010).

Заняття підростаючого покоління туризмом сприяє зняттю психоемоційної напруги, формує культуру поведінки на природі, позитивно впливає загальний фізичний стан, створює можливості підвищити спортивну форму та витривалість. Фізичне виховання школярів важливо здійснювати в умовах звичного навколишнього середовища.

Природне середовище Юрковецької територіальної громади сприятливе для фізичного виховання підростаючого покоління. Доцільно проводити із учнями прогулянки до лісу, екскурсії на територію природних урочищ із цікавими геологічними пам'ятками, джерелами, походи вихідного дня на території рідного краю. Походи рідним краєм також є засобом патріотичного виховання учнів. Такий вид діяльності є комплексним, оскільки сприяє зміцненню фізичного здоров'я учнів та дозволяє сформувати навички самостійності в туристичних умовах.

Фізичне виховання школярів у реальних життєвих обставинах загартовує силу волі, збільшує фізичну витривалість та стійкість, дисциплінованість. Загалом фізичне виховання молоді сприяє покращенню фізичного стану, формуванню морально-вольових якостей та підготовленню до участі у праці.

2.3 Доцільність створення географічного майданчика в Ржавинецькому ЗЗСО для підсилення застосування краєзнавчого принципу

Потреби сучасної освіти диктують потребу у всебічному та багатогранному розвитку підростаючого покоління. Завданням шкільної освіти на даному етапі розвитку нашої держави, є забезпечення учнів не тільки теоретичними знаннями, а й практичними навичками та вміннями та формування зв'язку вивченого програмного матеріалу із життям.

Одним із ключових кроків до поліпшення якості надання освіти є створення географічних майданчиків, станом на 2023 рік в Юрковецькій територіальній громаді жодна школа не забезпечена географічним майданчиком. Впровадження викладання географії на краєзнавчій основі забезпечує зв'язок теоретичних знань із життям та дозволяє учням глибоко пізнати навколишнє оточуюче середовище. Створення географічного майданчика допоможе якнайкраще реалізувати

краєзнавчий принцип навчання не тільки географії, а й суміжних предметів, покращить якість знань підростаючого покоління, забезпечить їм можливість працювати із різноманітними приладами та географічними моделями, проводити власні дослідження. Також географічний майданчик стане елементом залучення учнів до активної позакласної діяльності, наприклад, участь у наукових проектах, географічних конкурсах, експедиційних дослідженнях.

Означимо ряд переваг створення географічного майданчика в Ржавинецькому ЗЗСО:

- Створення середовища для поглиблення знань учнів із дисциплін природничого циклу, забезпечення більш ефективного викладання навчального матеріалу (передбачений зелений клас). Учні матимуть можливість працювати із різноманітними приладами, геоморфологічними моделями та безпосередньо вивчати регіональні особливості звичного природного оточення. Це стане ключовим аспектом у розумінні учнів навколишнього середовища.
- Практичне навчання учнів – на створеному географічному майданчику будуть представлені прилади для вимірювання метеовеличин, моделі рельєфу, зразки ґрунтів та мінералів. Це дозволить проводити практичні заняття із учнями різних вікових категорій. Практичні заняття допомагають в учнів розвивати навички спостереження та аналізу. Також додатковою перевагою стане можливість проведення фенологічних спостережень.
- Використання для географічного майданчика для проведення занять із суміжних предметів – пізнаємо природу, біологія, екологія. Існує можливість створення різноманітних міжпредметних проектів та досліджень, які дозволять учням застосувати знання з інших предметів.
- Географічний майданчик для проведення нестандартних уроків. Наприклад, проведення інтегрованих уроків, де будуть об'єднані знання учнів із суміжних предметів навколо вибраної теми дослідження. Також на географічному майданчику існує можливість

проведення таких нестандартних типів уроків: урок- екскурсія, урок- подорож, урок-дослідження, урок-семінар.

- Розвиток творчих задатків учнів. Дослідницька діяльність учня - це у першу чергу, творча діяльність, проявлення свого бачення виконання певного завдання чи дослідження. Географічний майданчик на території Ржавинецького ЗЗСО стане місцем для дослідницької та пошукової роботи учнів різного віку. Школярі матимуть можливість досліджувати цікаві для них географічні явища, це сприятиме також навчанню учнів формулювання власних думок, ідей та представлення результатів своєї роботи перед іншими. Таким чином це допоможе учням у розвитку їхнього критичного мислення та творчого самовираження.
- Залучення жителів громади- географічний майданчик може стати місцем для зустрічі не тільки учнів та вчителів, а й їхніх батьків, мешканців громади. Бажаючі зможуть тут організувати відкриті лекції, семінари, дискусії, тематичні заходи та екскурсії. Створення географічного майданчика буде об'єднувати жителів громади та сприятиме обміном ідеями. Важливим аспектом є можливість залучення жителів громади до відкритих заходів із охорони природи та екологічного виховання.

Звісно, створення геомайданчика вимагає наявності у Ржавинецькому ЗЗСО відповідних кадрових, технічних та матеріальних ресурсів.

До кадрових ресурсів віднесемо: вчителів природничих дисциплін, науковців також помічників вчителя та інших зацікавлених у розвитку знань учнів, представників громади. Адміністративний персонал: надаватиме організаційну допомогу. Матеріальні ресурси: прилади, колекції мінералів, макети річок, форм рельєфу, гір, озер та зразки ґрунту і рослинності.

Для створення географічного майданчика потрібна ділянка на території школи, яка буде підходити для дослідження місцевих ландшафтів та природних об'єктів.

Географічні моделі, карти, атласи, що будуть використовуватись учнями під час занять у зеленому класі або під час проведення практичних занять.

Основу географічного майданчика становлять прилади для збору даних – термометри, барометр, компас та інші прилади для вимірювання основних метеовеличин та збору даних. Наявність зазначених матеріальних ресурсів забезпечить комплексне навчання школярів природничих дисциплін.

Перевагою створення географічного майданчика на території Ржавинецького ЗЗСО є можливість його застосування у різних видах навчальної діяльності:

- Майданчик можна задіяти для виконання учнями спостережень за погодою. Школярі матимуть можливість пройти вступний інструктаж та самостійно (старші школярі) або за допомогою вчителя працювати їх метеорологічними приладами. Зможуть робити записи показників температури, тиску, вологості повітря, вітру. Також збирати, обробляти та представляти висновки із проаналізованих даних про метеорологічні особливості регіону проживання.
- Робота із моделями рельєфу, колекціями гірських порід та мінералів, зразками ґрунтів. Учні школи матимуть можливість безпосередньо розглядати та створювати власні макети гірських ланцюгів, долин, озер, вивчати мінерали та їхні діагностичні властивості та ознайомлюватись із колекцією зразків ґрунтів.
- Використання для проведення дослідницької та пошукової роботи учнів. Широкі можливості географічного майданчика дозволяють його застосовувати для учнів різних вікових груп. Складність пошукової роботи буде залежати від вікових, індивідуальних особливостей учнів також від рівня їх знань та навичок до проведення самостійної практичної діяльності.

Доцільність створення географічного майданчика на території Ржавинецького ЗЗСО Юрковецької територіальної громади обґрунтована великим потенціалом для підвищення якості освіти громади, розвитку практичних та

творчих навичок підростаючого покоління, сприятиме залученню жителів громади та підвищенню престижу школи.

Спроектований мною майбутній географічний майданчик буде знаходитися у центральній частині с. Ржавинці Чернівецького району, Чернівецької області на території Ржавинецького ЗЗСО. Територія обрана для створення географічного майданчика повністю відповідає основним вимогам для його створення. Територія майданчика – відкрита з усіх боків ділянка, без ям, горбів та будівель, із непорушеним ґрунтовим покривом та збереженою трав'яною рослинністю.

Висота розташування майбутнього майданчика – 270 м та координати географічного майданчика - 48°30'37.1"пн. ш 26°04'05.0" сх. д Ржавинці, Чернівецька область. Розміри спроектованого географічного майданчика - 26 х 26 м. На ділянці можна вдало розмістити всі необхідні прилади і створити «зелений клас» під відкритим небом. Ділянка знаходиться за 60 м від території навчального закладу. Дане місце є найпридатнішим для облаштування географічного майданчика, оскільки:

- наявна необхідна площа ділянки
- ділянка є відкритою та має вирівняну поверхню
- рослинність є типовою для навколишньої місцевості
- ґрунтовий покрив не порушений
- ступінь господарської освоєності території сприятливий для розташування метеорологічної площадки та проведення спостережень

Географічний майданчик буде розташований на типовій для даного регіону території, на характерних формах рельєфу. Віддалене розташування від будівель, доріг, дерев, лісів, балок, улоговин дозволяє здійснювати репрезентативні дослідження (за зміною напрямку вітру, температури повітря, тиску та інших метеорологічних величин). Опрацювання учнями школи отриманих результатів власних спостережень за місяць, сезон, рік дозволяють сформувати навички збору, обробки та аналізу даних та у підсумку прийти до висновків щодо характерних для місцевості їхнього проживання, ознак погоди.

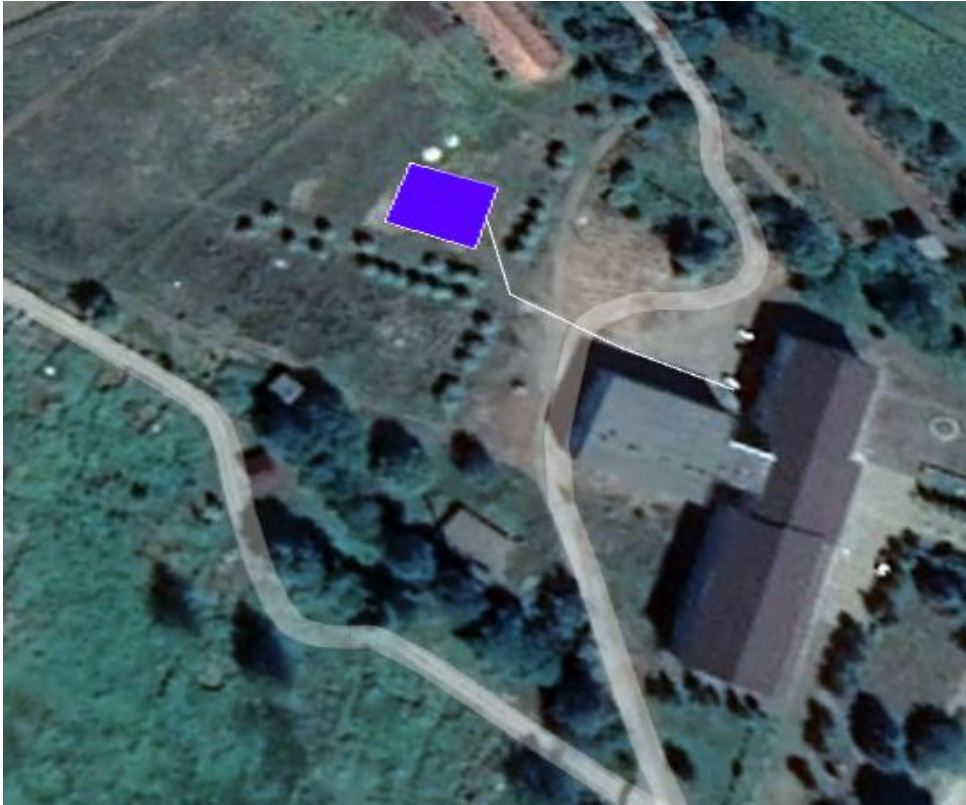

Рис. 2.2. Розташування шкільного метеорологічного майданчика на карті

Територія майданчика займає вододільне положення з абсолютними висотами близько 270 м, що створює спокійний рівний рельєф, ландшафти лісостепові. Типові ґрунти- сірі та світло-сірі лісові ґрунти. Деревна рослинність – верба, акація, бук.

Рельєф вибраної ділянки рівнинний, за 60 м. на південний-схід розташована будівля школи, у всіх інших напрямках горизонт відкритий.

Рис. 2.3. Роза відкритості території

Ділянка географічного майданчика знаходиться на відкритій території, найближчі околиці зайняті полями із лучною рослинністю, поблизу немає водних об'єктів, масивів зайнятими лісами чи високих дерев.

Сторони горизонту	Відстань до перешкод (м.)	Тип перешкод
Пн	43	будівля
Пн-Сх	27	дерево
Сх	19	дерево
Пд-Сх	59	будівля школи
Пд	19	дерево
Пд-Зх	26	схил
Зх	36	схил
Пн-Зх	49	дерево

Рис. 2.4. Відстань до основних перешкод

Розміщення майбутнього географічного майданчика на типовій для даної місцевості території забезпечує найкращі умови для систематичного спостереження учнями за рослинністю та ходом її сезонних змін. Дозволить учням у природі відстежувати життєві цикли розвитку рослин. Це відкриває для учнів можливість глибокого розуміння екосистем своєї звичної природної місцевості. Серед типової рослинності, можна виділити – лугову конюшину, чистотіл великий, кульбабу, календулу, робінію псевдоакацію, також згадані рослини відомі як рослини-барометри. Ця рослинність слугує індикатором спостережень за метеорологічними явищами. Також для кращого розуміння вихованцями стану екосистем місцевості може бути вивчення впливу погодних умов на життєві цикли рослин.

На ділянці майбутнього пункту спостережень заплановано розмістити спеціалізовані секції:

1. Геоморфологічна секція;
2. астрономічна секція;

3. математична секція;
4. агрометеорологічна секція;
5. «зелений клас».

Рис. 2.5. План шкільного географічного майданчика

Умовні позначення

	Геоморфологічна секція		Астрономічна секція		Агрометеорологічна секція
	Зелений клас	1 – годинник сонячний горизонтальний, 2 – годинник сонячний екваторіальний, 3 – гномон, 4 – румоічне кільце, 5 – показчик сторін горизонту, 6 – показчик Полярної зорі		М – метеобудка з термометрами, 1 – гігрометр, 7 – опадомір, 8 – снігомірна рейка, 9 – ґрунтовий термометр-щуп, 10 – нефоскоп	
	Математична секція		огоорожа		флюгер
	квадратний та кубічний метр				
	нівелір				
	ростомір				

Рис. 2.6. Умовні позначення

Заплановано у геоморфологічній секції розмістити макети різних форм рельєфу- гори, вулкани, яри, рівнини, западини, ущелини, плато. Геоморфологічні моделі дозволять учням розвинути первинне уявлення про структуру земної

поверхні, зокрема форми рельєфу та його зв'язки з іншими природними процесами (осипи, обвали) також підвищить пізнавальний інтерес учнів. Доречно розмістити тут макети гідрологічних об'єктів – джерело, річкову систему, водоспад. Учні зможуть вивчати процеси, що приводять до формування і змін рельєфу, наприклад, ерозія, гірські підняття, вулканізм, зрозуміють взаємозв'язок між згаданими процесами та структурою рельєфу.

Варто виділити можливість організації із школярами тут практичних занять, де учні зможуть спостерігати типові форми рельєфу, це дасть учням глибоке розуміння геоморфології. Ще однією із форм практичної роботи учнів є можливість знайомства із зразками мінералів та колекцією основних типів ґрунтів. Перевагою таких занять є здобуття учнями первинних знань про основні мінерали, учні матимуть змогу вивчити основні діагностичні ознаки мінералів та навчатися самостійно їх визначати.

У астрономічній секції буде розміщено: горизонтальний сонячний годинник, екваторіальний сонячний годинник, гномон, румбічне кільце, покажчик сторін горизонту, покажчик Полярної зорі. Робота учнів на даній секції буде сприяти розвитку дослідницької діяльності підростаючого покоління, варто виділити розвиток навичок спостереження, аналізу отриманих результатів. Учні будуть мати можливість виконувати практичні роботи та проекти, користуючись, основними приладами, зможуть спостерігати за сонячним рухом і навчатися визначати час за положенням сонця, за допомогою гномона практично освоюють визначення часу дня за допомогою тіні та їх руху на поверхні землі. Навчатися визначати напрямки користуючись румбічним кільцем, навички користування покажчиком сторін горизонту допоможуть школярам краще орієнтуватися у просторі.

У агрометеорологічній секції доцільно розмістити: метеорологічну будку з термометрами та гігрометром, опадомір, флюгер, снігомірну рейку, нефоскоп, ґрунтовий термометр-щуп. Учні на практичних заняттях навчатися самостійно здійснювати вимірювання температури повітря та вологості, зможуть точно вимірювати кількість опадів, що випала. Одним із важливих параметрів для аналізу

учнями погоди своєї навколишньої місцевості є вимірювання напрямку та швидкості вітру.

Робота на агрометеорологічному відділі залучить пізнавальний інтерес учнів до виконання самостійних спостережень, досліджень та виконання власних дослідницьких проєктів, учні матимуть змогу детально заповнювати календарі погоди, фіксуватимуть додаткові відомості, наприклад, за допомогою нефоскопа фіксуватимуть форму хмар у своїй записках та їх рух, у подальшому учні зможуть використати зняті дані для своїх дослідницьких проєктів, наприклад, прогнозування погодних умов). Вимірюючи температуру ґрунту на різних глибинах, учні за своїми даними зможуть зробити висновки щодо теплового режиму ґрунту на його вплив на рослинність.

У математичній секції заплановано розмістити – квадратний та кубічний метр, нівелір та ростомір. Робота із даними приладами дозволить учням навчитися проводити практичні вимірювання, наприклад, за допомогою квадратного та кубічного метру учні навчатимуться вимірювати площі різних ділянок майданчика, за допомогою нівеліра навчатимуться вимірювати висоти та відстані, що дозволить учням проводити самостійні дослідження – визначати висоту об'єктів та створювати топографічні карти. Ростомір – буде використовуватись для визначення висоти об'єктів, рослин та дозволить учням сформулювати висновки щодо зміни висоти з часом.

«Зелений клас» слугуватиме не тільки місцем для проведення занять із учнями всіх вікових категорій, а й допоможе інтегрувати чимало інших аспектів якісного навчання. Ключовими на даному етапі розвитку суспільства є використання зеленого класу, як центру екологічної освіти громади, учні та інші бажаючі зможуть вивчати екосистеми регіону, набувати практичних вмінь при вивченні ґрунтів, рослин та формувати у учнів важливість свідомого ставлення до природи та розуміння участі людини у її збереженні.

«Зелений клас» доцільно використовувати для проведення занять із суміжних предметів та проводити із учнями різноманітні дослідження, експерименти, фіксувати ріст рослин, вивчати чинники впливу на рослинність та виконувати власні дослідницькі

проекти різного ступеня складності. Загалом дана секція майданчика буде унікальним середовищем для навчальної, дослідницької, творчої діяльності не тільки учнів, а й мешканців територіальної громади.

Розробка нетрадиційного уроку (урок-практикум) із виходом на географічний майданчик

6 клас

Тема: «Орієнтування на місцевості. Методи визначення напрямів на місцевості і карті. Основи визначення азимуту».

Мета:

Навчальна: укріпити обізнаність школярів про напрямки горизонту, методи визначення напрямів на місцевості, освоєння приладів та орієнтування за їх допомогою.

Розвиваюча: в умовах звичного природного середовища виробити в учнів вміння орієнтування на місцевості.

Виховна: підвищити інтерес учнів до вивчення об'єктів звичного природного середовища.

Очікувані результати: школярі вміють означити основні та проміжні напрямки, користуються приладами (компас, гномон, румбічне кільце, покажчик Полярної зорі).

Обладнання: компас, гномон, покажчик Полярної зорі.

Тип уроку: засвоєння нових знань та практичних вмінь.

Хід уроку

I. Організація учнів до роботи

Прибуття учні на територію географічного майданчика. Вступне слово вчителя, оголошення тематики, завдань та ходу уроку-практикуму.

II. Спонування навчальної активності школярів

Пояснення вчителя основних понять теми уроку-практикуму, означення понять: напрямок, орієнтування на місцевості, азимут, план, карта.

Доповнення розповіді вчителя: вміння орієнтуватися на місцевості це важлива складова не тільки, подорожі, походу чи екскурсії, а й важливе вміння у повсякденному житті людини.

Запитання до учнів:

- Що ви розумієте під поняттям горизонт?
- Що ви розумієте під вмінням орієнтуватися на місцевості?

Що включає в себе вміння орієнтування на місцевості:

- Розпізнавання території нашого знаходження, використовуючи правильні орієнтири та характеристики.
- Встановлення сторін горизонту.
- Визначення власного положення щодо точок орієнтації оточуючої території і напрямків руху.

III. Практична діяльність на майданчику

Вчитель коментує, як за різних умов здійснювати навігацію, наведення практичних прикладів навігації у населеному пункті і лісі.

Доповнення розповіді вчителя: Вміння орієнтування на місцевості являється необхідною для кожної людини, оскільки людина може отримати необхідний напрям за різних умов (день та ніч, різні погодні умови, відкрита чи закрита ділянка).

Запитання до учнів:

- Чи можна орієнтуватися за Сонцем?
- Чи можна визначити напрям на північ за зіркою? Якщо так, то за якою?

Практична частина уроку-практикуму

1. Пояснення різниці між планом та картою

Вчитель пояснює учням, основні відмінності між планом та картою та особливостями їхнього використання для навігації. Учні під наглядом вчителя визначають точку свого стояння на карті та використовують карту та план для навігації. Учні навчаються правильно орієнтувати напрям ПН-ПД на карті з напрямом ПН-ПД на місцевості.

2. Встановлення напрямків за природними орієнтирами

Вчитель визначає із учнями напрямки до обраних об'єктів на відкритій місцевості (дерева, будівлі, стовпи). Також учнів словесно вказують опис напрямків.

3. Встановлення напрямків з використанням компаса

Пояснення вчителя: знайомство із будовою компаса та його використанням, для найбільш точного визначення. Пройшовши інструктаж, учні по черзі визначають напрямки компасом.

4. Азимут

Вчитель пояснює учням, що таке азимут та за допомогою чого і яким чином його можна визначити. Вчитель ознайомлює учнів із етапами роботи із румбічним кільцем на географічному майданчику.

Складання плану

Вчитель розподіляє учнів на групи, наступним етапом для учнів буде складання плану майданчика із означеними напрямками та природними орієнтирами.

Вчитель консультиє учнів та допомагає у розв'язанні питань учнів при складанні плану.

IV. Представлення та обговорення наробків учнів

- Кожна із груп класу представляє результати своєї практичної роботи із складання плану географічного майданчика та коментує етапність роботи у групі.

- Учні пояснюють як та за допомогою яких приладів вони визначили напрямки та описували природні орієнтири.

- Обговорення результатів групової роботи учнів, надання рекомендацій учням для подальшої роботи.

V. Підсумок уроку

Вчитель та учні роблять загальні висновки про важливість даної теми та практичне оволодіння інформацією із теми.

VI. Домашнє завдання

1. Опрацювати параграф.

2. Описати орієнтири школа-дім, намалювати схематично шлях та вказати кількість кроків.

Висновки до 2-го розділу

Шкільне краєзнавство надає найкращі можливості вихованцям вивчити унікальні аспекти території свого мешкання. Поєднання педагогом поряд із традиційними методами інноваційних робить процес навчання більш результативним та краще залучає учнів до різних видів освітньої діяльності. В ході неперервного розвитку сучасного світу, освіта повинна адаптуватися під потреби суспільства та вміло застосовувати сучасні способи одержання інформації. Прикладами може слугувати проведення інтерактивних екскурсій чи проведення досліджень із залученням баз цифрових даних та вході цього створення власних дослідницьких проектів.

Відомості про природу території Юрковецької територіальної громади можуть слугувати цікавим та показовим матеріалом для викладання у школі. Навчання географії вихованців із демонстрацією яскравих прикладів зі знайомої місцевості це шлях отримання глибоких знань про природне середовище та усвідомлення перебігу процесів у географічній оболонці. Стосовно природи громади можна впевнено зазначити, що вона вражає своєю унікальністю та різноманітністю. Тут поєднуються низовинні і височинні ландшафти, річкові долини із численними невеликими притоками, джерела, водоспади, масиви лісів. Ці аспекти краю повною мірою можна використовувати як цікавий дидактичний матеріал для роботи із вихованцям всіх вікових груп. Можна наводити приклади показові на прикладі малої Батьківщини при вивченні геологічної будови, поверхневих вод, клімату, біологічних ресурсів, ПЗФ.

Історія краю теж може слугувати зв'язуючою частиною при вивченні шкільних курсів географії, наявні залишки поселень, сакральні пам'ятки, історичні події, традиції повною мірою розкривають життєві та культурні етапи жителів цієї місцевості.

Етнографічно-туристична діяльність на прикладі Юрковецької територіальної громади виступає вдалим напрямом виховання підростаючого покоління. Така діяльність збагачує світогляд учнів та розширює відомості учнів про рідний край. Також перевагою можна виділити зростання туристичного потенціалу краю та підвищення у дітей бажання до дослідження рідних місць, виховання свідомого екологічного способу життя.

Робота на географічному майданчику створює найкращі умови для отримання практичних навичок самостійної творчої діяльності. Робота на майданчику здійснюватиметься із метою проведення метеорологічних вимірювань, фенологічних та екологічних досліджень, що розвине аналітичні задатки учнів.

Підсумовуючи написане, шкільне краєзнавство робить акцент на комплексне вивчення свого краю, надає не тільки знання, а й розвиває критичне мислення учнів у ході діяльності різних видів, надає можливості проявити свій творчий дослідницький потенціал.

РОЗДІЛ 3. ПРОЕКТНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ШКІЛЬНИХ КУРСАХ ГЕОГРАФІЇ

3.1 «Прогнозування погоди в Юрковецькій територіальній громаді за інтерактивними картами сервісу Windy»

Тема проекту: «Прогнозування погоди в Юрковецькій територіальній громаді за інтерактивними картами сервісу Windy».

Мета проекту: набуття учнями поглиблених знань з прогнозування погоди території свого рідного краю, здобуття практичних навичок для збирання, обробки та аналізу отриманих даних. Та створення старшокласниками власних інтерактивних карт для аналізу та прогнозування погодних умов своєї навколишньої місцевості за самостійно вибраної вибіркою даних.

Основні цілі проекту:

- Набуття старшокласниками вмінь прогнозування погоди: учні зможуть самостійно використовувати сервіс для виконання прогнозу погоди на 5 днів в Юрковецькій територіальній громаді та зможуть виконати інтерактивну часову модель змін основних погодних показників. Учні розвинути свої навички аналізу, синтезу та обробки погодних даних та зможуть осмислити тенденції у погоді та сформулюють висновки власної роботи.

- Зможуть оцінювати якість повітря території дослідження: за основними показниками (NO₂, PM_{2.5}, аерозоль) та додатковими інструментами сервісу зможуть оцінити та спрогнозувати стан якості повітря на території дослідження на період наступних 5 днів. Вивчення та оцінка показників якості повітря це важливий аспект для збереження здоров'я людей.

Методи: моделювання, аналітичний, синтез, узагальнення, обробки отриманих результатів.

Завдання:

1. Здійснити прогнозування погоди в Юрковецькій територіальній громаді на 5 днів, використовуючи сервіс «Windy» (у вигляді інтерактивної часової моделі). Учні мають включити такі дані: температура, вологість, опади, напрям вітру, хмарність та метеопередження.

2. Проаналізувати метеорологічні показники: старшокласники повинні отримати, систематизувати погодні дані, обробити їх та провести аналіз отриманих результатів дослідження та у заключній частині сформулювати розгорнуті висновки власної діяльності. Наступна практична частина цього завдання полягає у визначенні основних тенденцій та побудові у сервісі інтерактивної часової моделі погоди із безпосередньою візуалізацією даних.
3. Осмислити вплив погодних факторів на якість повітря та оцінити якість повітря на території вивчення та за допомогою інструментів сервісу «Windy». Та у підсумку здійснити прогнозування якості повітря на 5 днів.

Проект розроблений з урахуванням рівня теоретичних знань та практичних умінь і навичок учнів 11 класу.

Важливість та доцільність проекту:

Використання сучасних засобів здоров'я та обробки інформації виступає чи не головним джерелом інформації у сучасному суспільстві. Для сучасного старшокласника є важливим вміння користування різноманітними сервісами, це важливо не тільки для навчання, проведення власних досліджень, а й необхідного для повсякденного життя.

Розвиток навичок спостереження та аналізу даних допоможе учням у подальшому вміти проводити практичний аналіз великої кількості даних, що є важливим у навчальній та практичній роботі. Старшокласники зрозуміють зв'язок між впливом погодних умов на знайоме природне оточення, здоров'я людей.

Знання підкріплені практикою поглиблюють розуміння предмету. Також учні навчаються самостійно працювати із сучасними інтерактивними моделями для прогнозування погоди.

Етапи виконання проекту:

1. Підготовчий етап:

Вчитель обговорює з учнями тему, мету, основні поставлені цілі та сформований перелік завдань, що стоятимуть перед учнями. Спонування учнів до

виконання проекту являється важливою складовою залучення учнів до активної дослідницької самостійної діяльності.

Учні разом із вчителем починають збір необхідної довідкової літератури та матеріалів з кліматичних умов території вивчення. Вчитель доводить до учнів основні поняття та показники сервісу, що будуть використовуватись у проекті. Збір потрібних ресурсів для реалізації проекту (аналітичні програми, додаткові сервіси). Також на даному етапі вчитель відповідає на питання учнів.

2. Планування:

Даний етап полягає у доведенні вчителем до учнів покрокового плану дій, обсяги робіт та терміни виконання поставлених завдань. Означення основних методів роботи та практичних засобі збору інформації за виділеними показниками та підсумкового аналізу погодних даних з сервісу «Windy». Вчитель вказує на основні критерії аналізу погодних умов, що мають опрацювати учні (температура, вологість, опади, напрям вітру).

Також вчитель знайомить учнів із основними показниками оцінки якості повітря території дослідження та погодних тенденцій.

3. Проведення дослідження:

Учні ознайомлюються із всім функціоналом інструментів сервісу «Windy» та починають виконувати збір погодних даних для території Юрковецької територіальної громади на 10 днів. Також учні опрацьовують дані якості повітря, щоб виконати оцінку якості. В підсумку учні аналізують отримані дані для виявлення показових погодних тенденцій. Також важливо звернути увагу на попередні тенденції погоди у даному регіоні та співставити отримані власні дані із попередніми, щоб оцінити точність виконання роботи.

4. Отримання результатів:

Обробивши отримані дані учні переходять до етапу створення таблиць та інтерактивних часових моделей карт погоди території Юрковецької територіальної громади на 10 днів та оцінюють вплив показників погоди та якості повітря. На цьому етапі учні переходять до виконання отриманих результатів, формулювання висновків та оформлення виконаного власного проекту.

5. Представлення результатів проведених досліджень:

Учні розпочинають підготовку презентації проекту, дотримуючись чітко обговореного плану із вчителем (вступна частина, огляд методів, результати роботи, висновки та рекомендації щодо покращення якості повітря). Наступним є проведення презентації перед аудиторією та обговорення результатів проекту, відповіді на можливі питання.

Хід роботи в сервісі «Windy»

На початковому етапі учні знайомляться з інтерфейсом та основним та додатковим функціоналом сервісу «Windy». Першим кроком є вибір учнем необхідних одиниць виміру основних погодніх показників та додаткових показників. На даному етапі найважливішим є вибір правильних одиниць виміру.

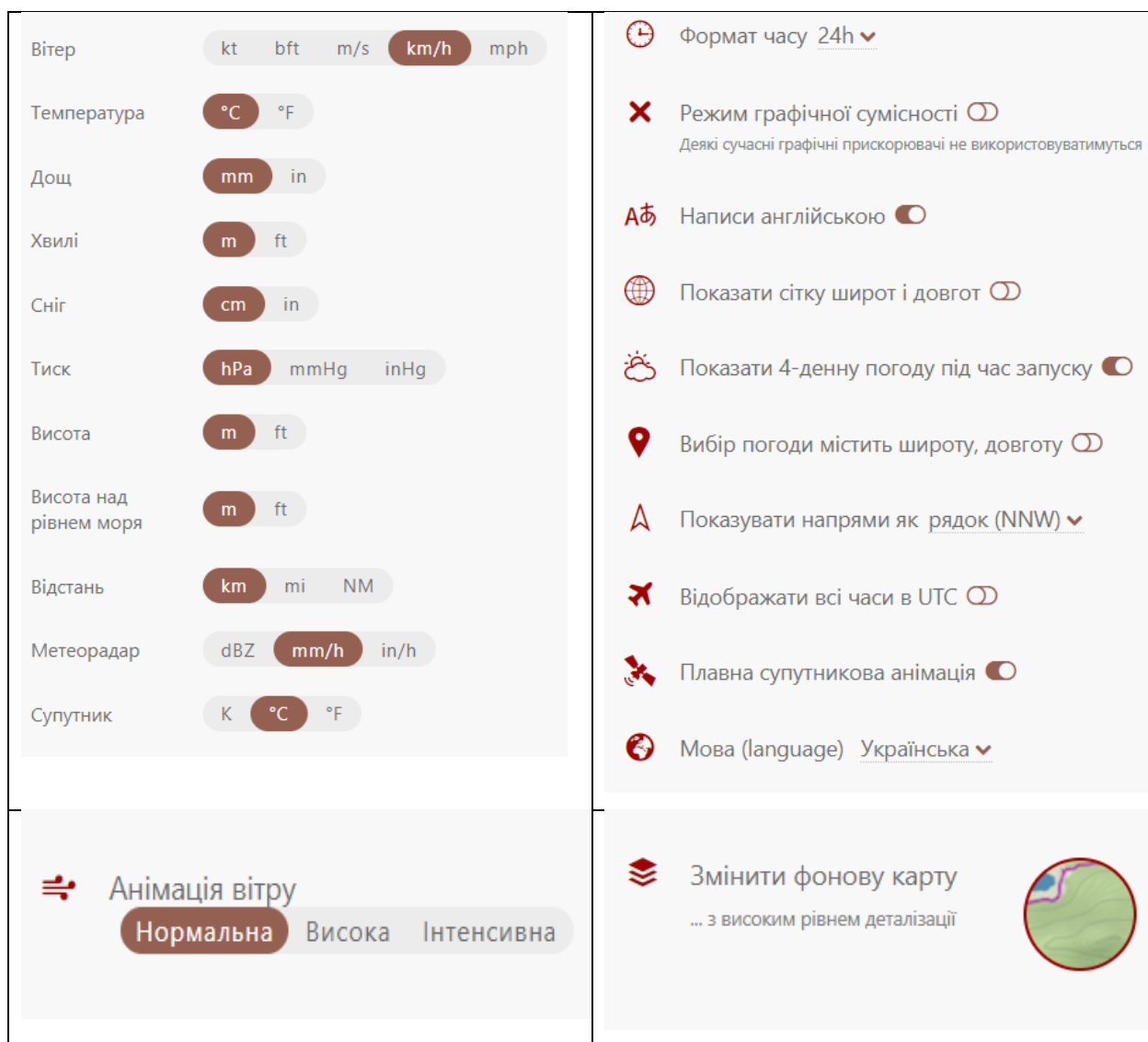

Рис. 3.1. Покроковий вибір одиниць виміру

Наступним кроком буде налаштування колірної шкали, в залежності від правильності налаштування кольорової шкали (кольорова відповідність числовим даним) буде залежати правильність візуалізації даних на майбутніх створених інтерактивних картах погоди.

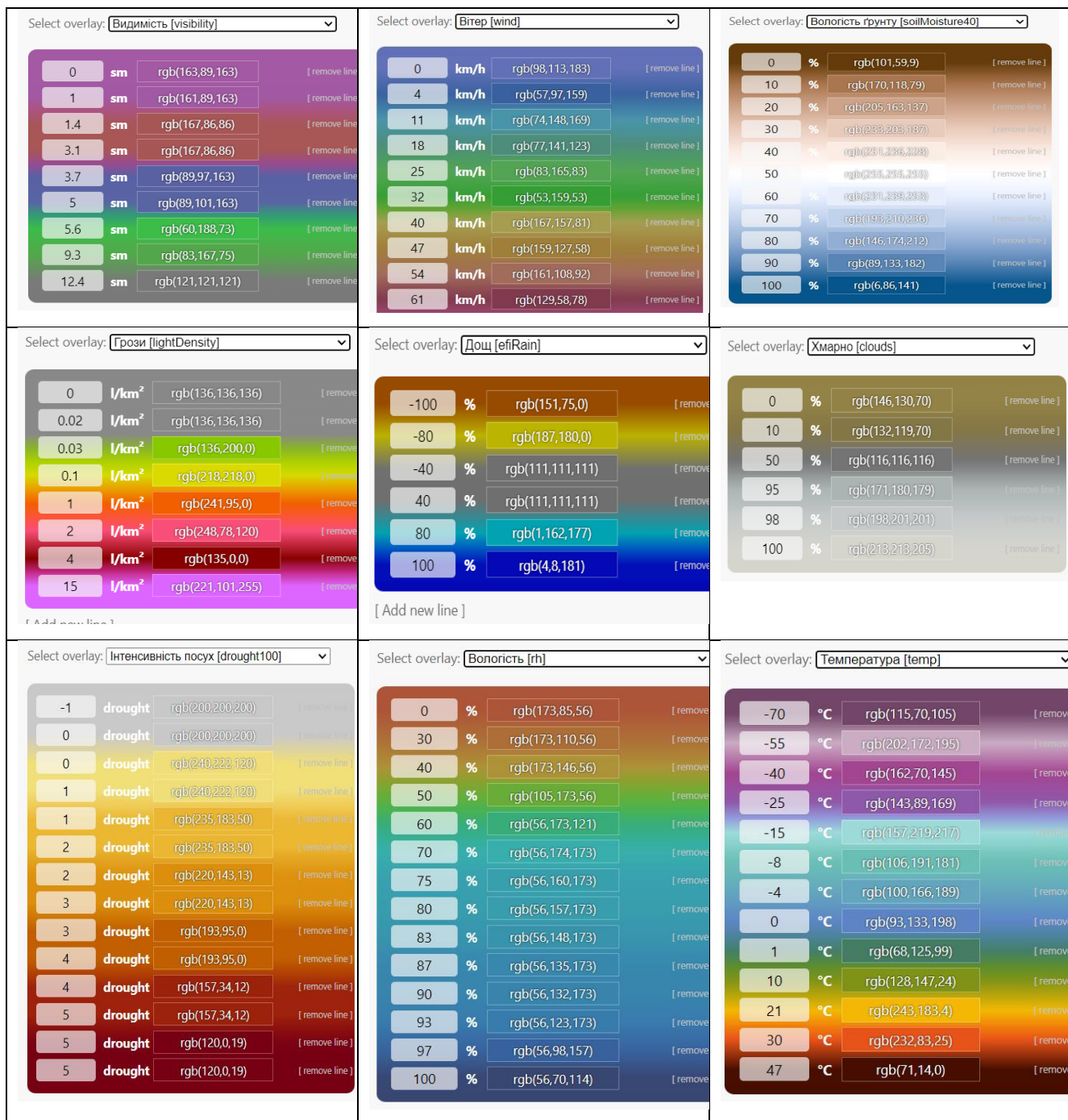

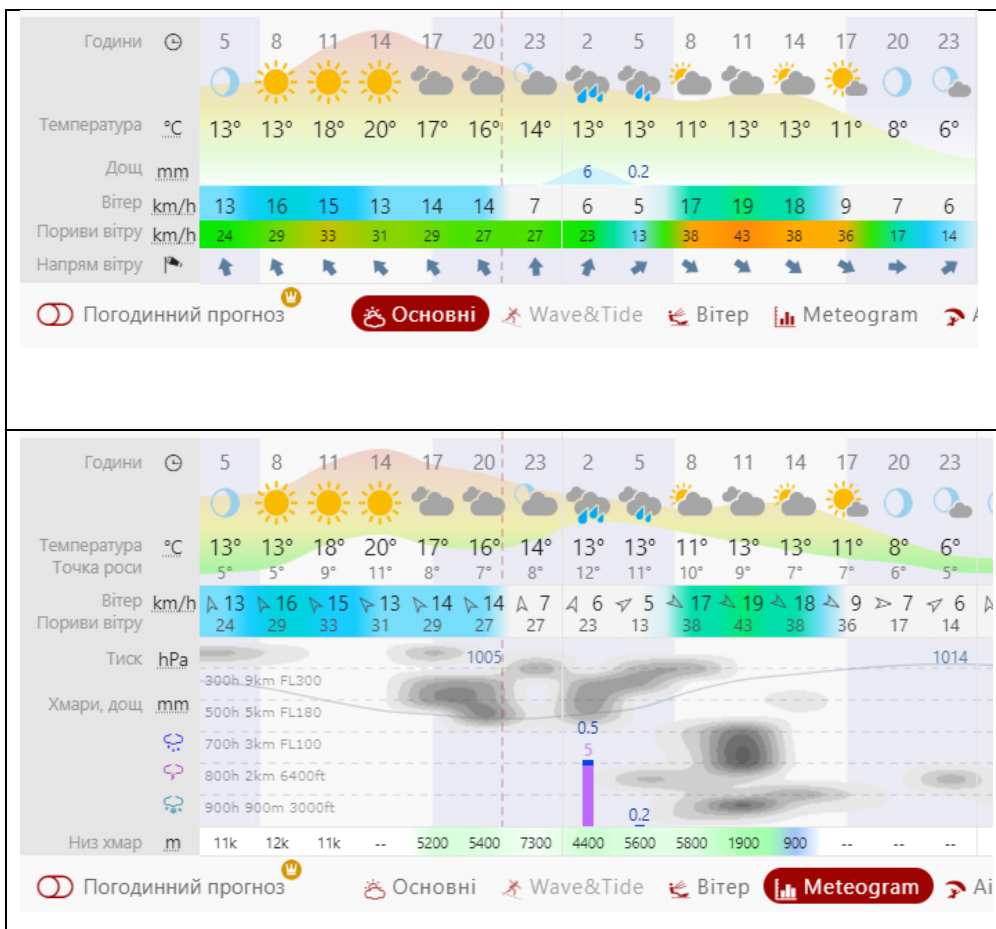
Рис. 3.2. Основні параметри налаштувань метеовеличин

Науково-дослідницька робота учня полягає у вірному виборі необхідних метеовеличин із представленого переліку у параметрах налаштувань, оскільки у сервісі представлено щонайменше 3 розширені варіації відображення кожного

показника. Важливим кроком для можливості отримання даних та наступного їх зведення та аналізу- є вибір відображення інтерактивної моделі прогнозу (із представлених 5 варіантів створення моделей прогнозу погоди). Існує варіація 5 моделей погоди, вибір моделі буде залежності для вирішення конкретного завдання, існують моделі для розробки прогнозів як на глобальному, так і на локальному рівнях.

Завданням учнів буде самостійне ознайомлення із кожною погодною моделлю та наступним вибором моделі для візуалізації прогнозу погоди та оцінки якісних параметрів повітря території Юрковецької територіальної громади. Охоплення цифрових моделей сервісу- 4 км, 7 км, 9 км, 13 км та 22 км. Рекомендовано робити вибір моделі із діапазоном більших значень для місцевості із однорідним рельєфом, для місцевостей, де простежуються різкі зміни поверхні рекомендовано обирати модель із меншим діапазоном значень.

Можливості сервісу дозволяють виконати погодинний прогноз на наступні 5 днів за основними показниками одночасно або за одним обраним метеопоказником.

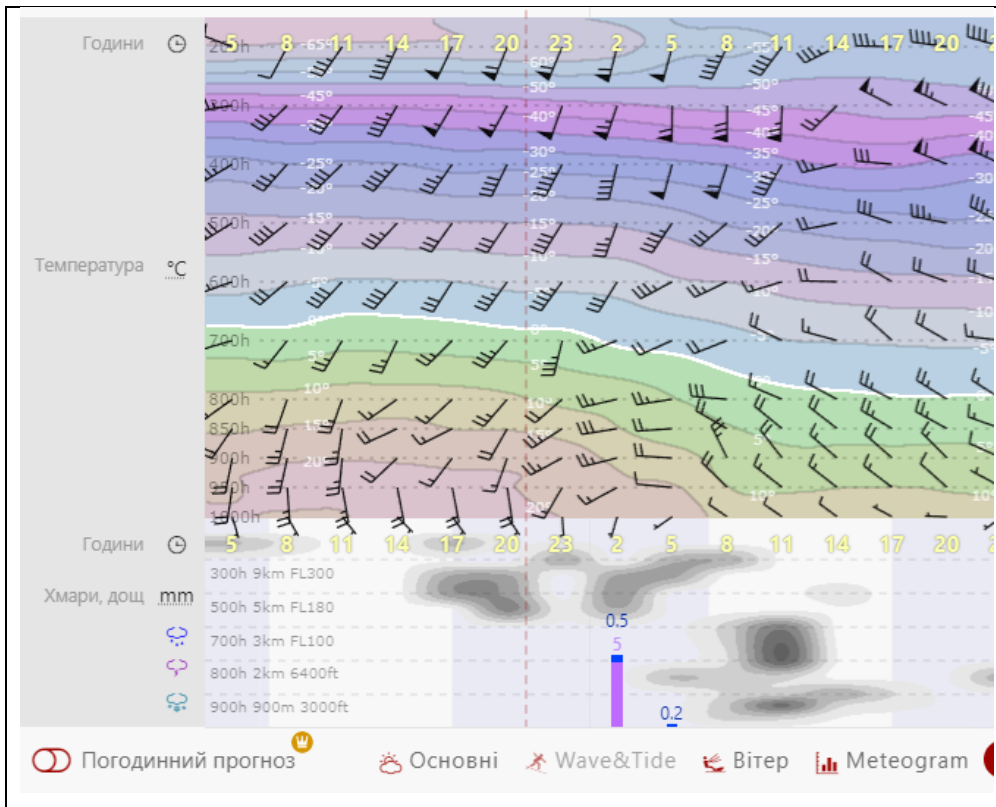

Рис. 3.3. Погодинний прогноз за основним та обраним окремо показником

Виконавши основну частину проекту, перевагою для аналізу отриманих інтерактивних моделей погоди стане використання інструменту «Порівняння», що дозволить учневі порівняти власний виконаний прогноз погоди на 5 днів із узагальненими прогнозами інших 4 цифрових моделей.

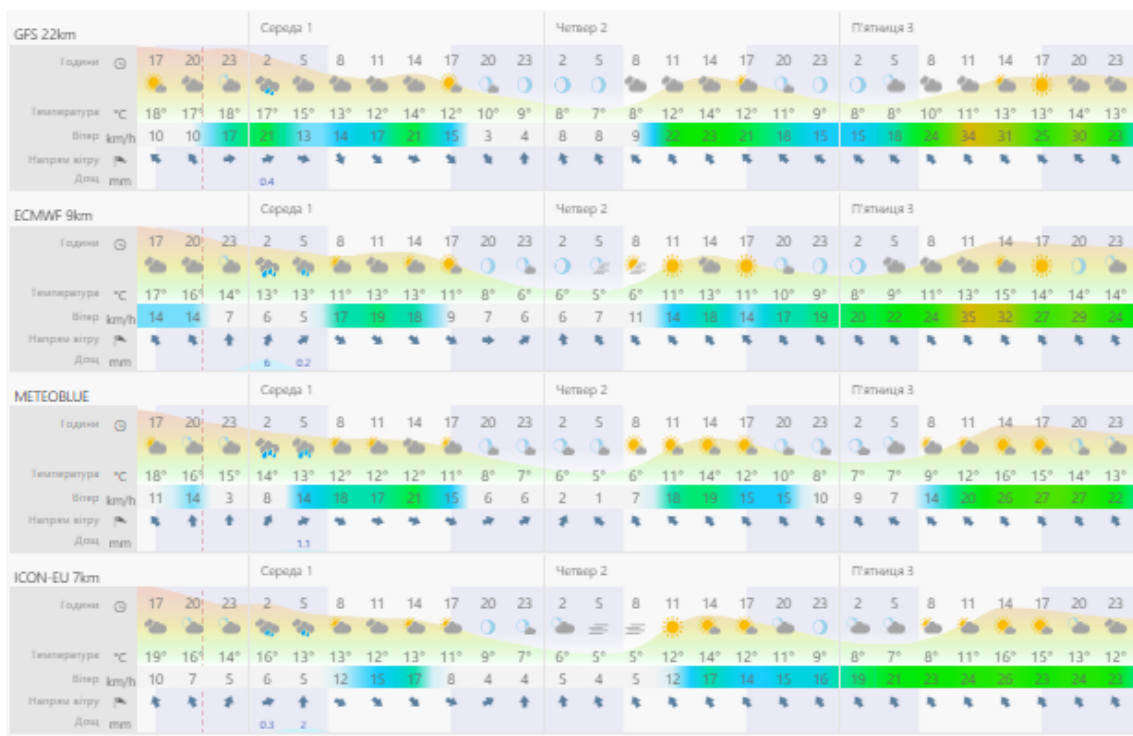

Рис. 3.4. Порівняння всіх доступних прогнозів

Скориставшись інструментом «Якість повітря і моніторинг радіації», учень зможе отримати дані моніторингу (графіки, числові показники, інтерактивні карти) декількох найближчих пунктів спостережень. Перевагою для кращого вивчення цього питання стане використання додаткових інструментів сервісу, за допомогою яких можливо зробити візуалізацію за окремими вибраними показниками.

У підсумку учні оформлюють результати власних дослідницьких проєктів, що включатимуть оформлений проєкт із презентацією.

3.2 «Супутникові дані: дослідження рідного краю за супутниковими знімками Sentinel-5P та DEM»

Тема: «Супутникові дані: дослідження рідного краю за супутниковими знімками Sentinel-5P та DEM».

Актуальність та необхідність проєкту:

В екологічному контексті необхідне здійснення контролю стану якості повітря, рослинного покриву та стану земель території Юрковецької територіальної громади. Проєкт дозволяє означити конкретні завдання та заходи, що будуть покликані на прийняття ефективних рішень.

Дослідження загроз для довкілля та якості атмосферного повітря краю дозволяє зробити висновки щодо можливі наслідки забруднення атмосфери на здоров'я (медичні проблеми) та якість життя жителів краю. Також дослідження розкриє наслідки цього впливу, що дозволить впровадити відповідні заходи для уникнення наступного загострення ситуації.

Аналіз рослинного покриву сприятиме залученню найбільш доцільних заходів, що стосуватимуться ефективного управління природними ресурсами краю- забезпечення збалансованого використання ресурсів.

Результати дослідження матимуть також наукову цінність, на даний час дослідження території Юрковецької територіальної громади активно не відбуваються. Тому результати дослідження сприятимуть оцінці змін в екосистемах громади, що дозволить розробити ряд рекомендацій від покращення

загального стану природного середовища та здоров'я населення до управління галузями господарства громади.

У підсумку комплексне дослідження регіону може слугувати для прийняття екологічних рішень на території громади (екологічне виховання, контроль за викидами, заходи для збереження біорізноманіття).

Мета:

Провести дослідження рідного краю, яке буде базуватися на використанні супутникових даних та цифрових моделей. Проект розроблений з метою самостійного дослідження учнями території свого проживання за даними супутникових знімків та цифрових моделей не тільки сьогоdnішнього стану, а й виявлення динаміки змін стану рослинного покриву та якості атмосферного повітря.

Виконавши аналіз учні зможуть виявити зв'язки між якістю повітря, рослинним покривом та виявити чи існує вплив на екологічну рівновагу краю. Також учні зможу спрогнозувати можливі наслідки у екосистемах та означити чи існують вплив на здоров'я місцевих мешканців. Проект покликаний дати науково-обґрунтовані рекомендації щодо покращення екологічної ситуації краю, збереження біорізноманіття та посиленні стійкості екосистеми краю.

Завдання:

1. Оцінити якість атмосферного повітря рідного краю: проаналізувати рівень забрудненості атмосферного повітря Юрковецької територіальної громади за основними показниками (використовуючи супутникові знімки Sentinel-5P). Оцінити рівень забруднення атмосферного повітря за такими забруднюючими речовинами: діоксид сірки, вуглекислий газ, метан, діоксид азоту.

2. Отримати та проаналізувати дані про якість атмосферного повітря за 2018-2023 роки та здійснити порівняння змін якості повітря за отриманою вибіркою даних. Та у підсумку виявити тенденції забруднення повітря у регіоні дослідження та причини їхнього виникнення.

3. Вивчити рельєф краю використовуючи цифрові моделі DEM, за даними знімків детально проаналізувати рельєф місцевості.

4. Здійснити аналіз рослинного покриву використовуючи супутникові дані ЄКА. Виявити та оцінити існуючі зміни у рослинному покриві.

Методи:

1. Моделювання: використання космічних знімків Sentinel-5P для створення цифрових моделей забрудненості повітря.

2. Аналітичний метод: аналіз отриманих супутникових даних, даних створених цифрових моделей, для виявлення відмінностей у рослинному покриві та якості повітря.

3. Узагальнення: метод покликаний на узагальнення зібраних даних та виявленні чітких тенденцій для даної території.

4. Обробка результатів: опрацювання даних за допомогою спеціальних програмних інструментів.

Етапи виконання проекту:

1. Підготовчий етап:
2. Збір даних про якість повітря
3. Аналіз цифрової моделі рельєфу
4. Аналіз рослинного покриву
5. Обробка результатів, формування висновків
6. Презентація результатів дослідження

Хід виконання проекту

1. Підготовка до проведення дослідження

Опрацювання доступних нарбок щодо сучасного геоекологічного стану території. Проведення ґрунтового вивчення та аналізу наявних досліджень, публікацій, звітів щодо якості повітря, рослинного покриву та стану земель регіону. Та у підсумку проведення аналізу наявних досліджень та виявлення аспектів, які потребують подальшого вивчення у ході виконання проекту.

2. Отримання цифрових даних

Першим кроком є створення облікового запису у системі, наступним кроком є вибір території дослідження. Для початку роботи необхідно обрати основне джерело даних – обрати супутник, знімками якого у залежності від поставленої

мети, буде здійснюватися користування (з кожним із супутників потрібно працювати окремо).

Виконувати завдання проекту згідно із представленим планом. Першим завданням є оцінка якості повітря території громади, дані супутника Sentinel-5P дозволяють найкраще отримати, візуалізувати дані складу атмосфери, що у можуть бути використані учнями для проведення моніторингу якості повітря. Перевагою використання даного супутника є оновлення даних кожного дня. На даному етапі відбувається відбір даних за різними забруднюючими речовинами та наступна візуалізація обраного набору даних. Для підвищення якості проведеного дослідження рекомендовано користуватися інструментом «Порівняти», що дозволить прослідкувати відбулися чи ні зміни у концентрації забруднюючих речовин на території дослідження.

3. Аналіз цифрової моделі рельєфу території

Для виконання цього завдання учням необхідно обрати дані цифрової моделі рельєфу DEM. Існує можливість візуалізувати рельєф у режимах 2D та 3D і додатково скориставшись даними інших колекцій цифрової моделі, можливо буде візуалізувати територію за різними наборами даних. Найкраще для створення цифрової моделі рельєфу та подальшого аналізу підходять топографічна та кольорова візуалізація. Учням необхідно із власних створених моделей рельєфу проаналізувати основні характеристики даної місцевості- висота (існує можливість створення графіку висот), нахил та експозиція поверхні, що дозволить комплексно оцінити особливості ландшафтів території.

4. Аналіз рослинного покриву

Для виконання останнього завдання необхідно обрати малий супутник Proba-V та супутникові дані за 10 днів для території дослідження. Перевагою для проведення даного дослідження є можливість оцінки рослинного покриву за широкою класифікацією рослинності. Для аналізу змін у рослинному покриві доцільним буде використання даних NDMI, що дозволять оцінити вміст вологи в рослинності регіону вивчення та дозволять провести моніторинг посухи. Що у ході аналізу дозволить прийняти найбільш доцільні рекомендації щодо збереження

природного різноманіття території. За допомогою даних NDVI можливо виконати точну оцінку зеленої біомаси території та означити стан рослинності.

5. Опрацювання даних дослідження, формування висновків та рекомендацій

Учні повинні опрацювати дані проведеного дослідження щодо якості атмосферного повітря за виділеними забруднюючими речовинами та порівняти результати дослідження із даними попередніх років та на основі цього виявити сталі тенденції у даному аспекті для території Юрковецької територіальної громади. Також важливо вказати у висновках загальний екологічний стан території та назвати фактори негативного впливу. Та розробити список рекомендованих заходів для покращення загального екологічного стану території, збереження біорізноманіття та здоров'я мешканців громади.

6. Підготовка до захисту та презентація результатів

На заключному етапі учні формулюють звіт власної діяльності із детальними результатами власних досліджень, включно із текстовими, числовими даними, графіками, діаграмами та додатковими матеріалами також учні готують презентацію для захисту своїх проєктів. Презентація результатів дослідження буде відбуватися у школі із запрошенням учасників проєкту, вчителів, місцевих краєзнавців та інших бажаючих.

Висновки до 3-го розділу

Отже, краєзнавча проєктна діяльність виступає невід'ємною частиною навчання та виховання учнів. Сьогодні особливо актуальним являється питання виховання свідомого громадянина своєї держави, громадянина патріота краєзнавчий принцип навчання дозволяє найкраще втілити у життя покладені завдання.

Шкільна програма, часто, не повною мірою висвітлює питання комплексного та глибинного вивчення свого рідного краю- від періоду появи перших відомостей про регіон проживання, до наших днів. Завданням освіти є формування у

підростаючого покоління держави патріотизму та поваги до власної землі, свого народу та його історичної та культурної спадщини.

Також важливим є те, що здійснювати краєзнавчу діяльність можливо не тільки залучаючи традиційні методи, а й сучасні. Сучасний підхід до викладання та здійснення наукової, пошукової чи дослідницької діяльності учнів дозволяє використовувати нетрадиційні методи та форми навчання (семінари, тренінги, лекції, ігри, експедиції) та залучати форми проектного навчання учнів.

Проектна діяльність в наші дні є комплексною та ефективною формою роботи, реалізація проектних технологій за допомогою сучасних засобів (програмне забезпечення, сервіси, інтерактивні моделі) дозволяє учням повною мірою реалізувати свої ідеї та показати власні шляхи вирішення поставлених проблемних питань чи задач проекту. У ході проектної діяльності учні самостійно здійснюють дослідницьку діяльність, це надає широкі можливості їм залучати різноманітні джерела пошуку та отримання інформації про свій рідний край. Проектне навчання являє собою інтегроване навчання, оскільки, учні до вирішення завдань проекту підходять комплексно та залучають свої знання та практичні вміння із суміжних природничих та математичних курсів.

Використання сервісів, баз супутникових даних, різноманітного програмного забезпечення розвивають аналітичні навички учнів та підводять їх до критичної оцінки результатів своєї пошукової чи іншої діяльності. Учні при виконанні своїх проектів у заключній частині переходять до формування висновків щодо проведеної дослідницької частини та формулюють перелік рекомендацій покращення екологічного стану території свого проживання, таким чином учні залучаються до громадської активності та усвідомлюють свою важливість у збереженні природи свого регіону. Підсумовуючи, проектна діяльність у школі є важливою частиною навчального процесу, дані технології навчання мають чимало переваг над іншими видами робіт. Комплексність проектного навчання неможливо не відзначити, це сприяє глибокому залученню міждисциплінарних знань та навичок учнів, вивчення свого регіону за допомогою сучасних засобів підвищує свідомість учнів та залучає їх до активних дій.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження показує, що краєзнавчий принцип навчання дозволяє найкраще опрацювати та осмислити навчальну програму та дозволяє застосовувати отримані знання у повсякденному житті. В навчальних програмах шкільних курсів географії не повною мірою приділена увага вивченню свого регіону, тому застосування краєзнавчого принципу дозволяє найкраще адаптувати вивчення програмного матеріалу у поєднанні із прикладами знайомої місцевості.

У першому розділі роботи обґрунтовано теоретико-методологічні засади шкільного краєзнавства. У магістерській роботі вдалося глибоко проникнути у сутність краєзнавчого принципу навчання та визначити його велику роль у процесі вивчення географії. Отже, проаналізувавши сутність та основні форми застосування принципу, можемо виокремити ключові аспекти, що сприяють розвитку інтересу учнів до навчання на краєзнавчій основі. Виходячи із власних спостережень, досліджень учень буде краще розуміти перебіг типових природних процесів та явищ. Таким чином, можна зробити висновок, що вивчення свого рідного краю стимулює учнів до самостійного дослідження свого регіону, розуміння природних закономірностей свого регіону відкриває можливості учням до кращого пізнання інших територій.

У роботі проаналізовано основний зміст краєзнавчої роботи, основні методи і форми. Доведено, що великою мірою процес відкриття нових знань, про свій регіон, буде залежати від того, наскільки педагог являється знавцем регіону. Обґрунтовано ефективність поєднання різних методів дослідження, оскільки створює найкраще середовище для мобілізації міжпредметних знань та навичок учня, у ході своєї краєзнавчої пошукової роботи. Доцільно поєднувати загальнонаукові методи із конкретно науковими для повноцінного розкриття особливостей краю, таке поєднання створює можливості для комплексного наукового вивчення краю із наданням обґрунтованості власного дослідження.

Прикладом поєднання різних методів для дослідження рідного краю може слугувати поєднання методу геоінформаційних систем та польових спостережень для здійснення уточнення на місцевості. Отже, поєднання різних методів роботи

являється найбільш результативним шляхом, відбувається залучення учнів до самостійної дослідницької діяльності, розвитку креативності, критичного та аналітичного мислення.

Найбільш поширеними формами роботи із учнями є: прогулянки, відвідування виставок чи екскурсій, участь у діяльності краєзнавчого гуртка, краєзнавчі змагання чи ігри чи віртуальні екскурсії.

Прикладами краєзнавчої роботи патріотичного спрямування є: вивчення географічних особливостей для кращого розуміння природних ресурсів території та їх важливості у національному розвитку, вивчення історичних подій держави та регіону проживання, проведення виїздів до історичних місць та пам'яток культури, прийняття участі природоохоронній проектній діяльності, організація тематичних заходів чи виставок.

У другому розділі роботи обґрунтовано важливість використання дидактичного матеріалу території рідного краю. Регіон вивчення – територія Юрковецької територіальної громади, володіє унікальними природними, історичними, культурними надбаннями, що потребують збереження, саме вивчення цього регіону приводить учнів до усвідомлення його цінності та потреби у збереженні його ідентичності, культурної цінності та традицій регіону. Доведено, що здійснення туристсько-краєзнавчої діяльності, на прикладі території краю, являється одним із найефективніших способів виховання молоді.

Отже, проаналізувавши засоби виховання шляхом туристсько-краєзнавчої роботи, варто виділити такі практичні напрями, на прикладі регіону дослідження: влаштування екскурсій до історичних пам'яток громади (залишки старовинних поселень), здійснення природничих маршрутів – до унікальних природних об'єктів (унікальні карстові печери, ліси, джерела, водоспади з цікавою геологічною будовою), відвідування місцевих краєзнавчих музеїв для ознайомлення із місцевими традиціями, одягом, фольклором. Виховну функцію також можна вдало реалізовувати через здійснення екологічного туризму та прокладення екологічної стежки ландшафтами Юрковецької територіальної громади, із метою ознайомлення школярів із наслідками раціонального і, частіше, нераціонального

природокористування (маршрут із охопленням унікальних та типових природних об'єктів).

У третьому розділі обґрунтовано важливість впровадження проектної діяльності із метою вивчення рідного краю. Обґрунтовано ефективність залучення сучасних засобів та способів одержання краєзнавчої інформації для виконання власних дослідницьких проектів. Проектна діяльність являється полем для самостійної дослідницької діяльності учнів та дозволяє повною мірою реалізувати власні ідеї та показати шляхи вирішення поставлених питань проекту. Отже, проектне навчання являється інтегрованою формою, що підходить для комплексного залучення теоретичних знань та практичних вмінь не тільки із географічних, а й суміжних курсів.

Таким чином на прикладі проведеного дослідження бачимо підтвердження важливості залучення краєзнавчого принципу при викладанні шкільної географії та у позакласній роботі. Підсумовуючи варто зауважити, що нашим головним завданням, на теперішньому етапі розвитку суспільства, є виховання свідомого громадянина своєї держави, який розуміє цінність своєї держави та усвідомлює власну відповідальність і важливість у збереженні всіх її цінностей та передачі їх наступним поколінням.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Безвинний, В. П., Білецький, С. В., & Бобров, О. Б. (2006). Геологічні пам'ятки України. ДІА.
2. Белякова, О. О. (2006). Використання потенціалу шкільного музею у навчально-виховному процесі. *Історія та правознавство*, (8-9), 18-20.
3. Воропай, Л. І., & Куниця, М. М. (2002). Ландшафти Буковини: загальні і регіональні особливості. *Екологічні проблеми Буковини (навч. посібн.)*.—Чернівці: Зелена Буковина, 116-134.
4. Геренчук, К. І. (1978). *Природа Чернівецької області. Львів: Вища школа, 165.*
5. Голубко, В., Качараба, С., & Середяк, А. (2005). *Історичне краєзнавство. Навч. посібн. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка.*
6. Ґрунти та ґрунтові ресурси України: URL: <https://geomap.land.kiev.ua/soils.html> (останній візит 22.11.2023).
7. Дзюбенко, О. (2008). Краєзнавчі комплексні екскурсії як засіб формування екологічної культури школярів. *Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельницького ДПУ імені Григорія Сковороди*, 185–188.
8. Жупанський, Я. І. (1993). *Географія Чернівецької області. Чернівці: Чернівецька обласна друкарня.*
9. Заставний, Ф. (2007). Виховний потенціал географічного краєзнавства в Україні. *Географія та основи економіки в школі*, (2), 40.
10. Кобернік, С. Г. (2000). *Методика викладання географії в школі: Навчально-методичний посібник. К.: Стафед-2.*
11. Костриця, М. Ю., & Обозний, В. В. (1995). *Шкільна краєзнавчо-туристична робота. К.: Вища школа.*
12. Крачило, М. П. (1998). *Організація роботи з географічного краєзнавства і туризму. К.: УМК ВО.*
13. Ландшафтне районування України: URL: <https://geomap.land.kiev.ua/landscape.html> (останній візит 21.11.2023).

14. Маланюк, Т. З. (2010). Краєзнавство і туризм: навчальний посібник. *ТЗ Маланюк.: Івано-Франківськ.*
15. Маханько, І. В. (2009). Реалізація краєзнавчого принципу в урочній та позакласній роботі з географії. *Географія.–Кривий Ріг, 37.*
16. Маханько, І. В. (2009). Реалізація краєзнавчого принципу в урочній та позакласній роботі з географії. *Географія.–Кривий Ріг, 37.*
17. Мічуда, В. В. (2018). Освітньо-виховне значення географічного краєзнавства.
18. Олішевська, Ю. А. (2020). Шкільне географічне краєзнавство. Навчальний посібник. *К.: «ФО-П Кравченко»–175 с.*
19. Прокопчук, В. (2011). Деякі аспекти теорії і методології шкільного краєзнавства. *Краєзнавство.*
20. Прокопчук, В. С. (2011). Шкільне краєзнавство. Навчальний посібник. *К.: Видавництво Кондор.*
21. Прус, І. Т. (1984). Краєзнавча робота в школі. *К.: Рад. школа.*
22. Салюк Мар'яна Романівна, М. М. М. (2022). Методичні рекомендації до вивчення курсу «ШКІЛЬНЕ ГЕОГРАФІЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО»(для здобувачів освіти спеціальності 0.14 Середня освіта. Географія).
23. Тимощук, Б. А. (1976). *Слов'яни Північної Буковини V-IX ст.* Наукова думка.
24. Фізико-географічне районування України: URL: <https://geomap.land.kiev.ua/zoning-1.html> (останній візит 20.11.2023).
25. Черешнюк, М. М. (2011). Історія сіл Заставнівщини. Арт-Друк.
26. Чернов, Б. О. (2017). Географічне краєзнавство і краєзнавчий принцип навчання.
27. Шищенко, П. Г. (2000). Сутність географічного краєзнавства. *Краєзнавство. Географія. Туризм, (42), 1-2.*

Аліна Герасимчук

Науковий керівник – доц. Чернега П. І.

Реалізація краєзнавчого принципу на уроках географії та позакласній роботі

У наші дні особливо важливим залишається питання відродження національної самобутності, історичної пам'яті українського народу. Одним із основних завдань є виховання у школярів любові до Батьківщини, формування активної громадянської позиції та збереження історико-культурних надбань. Провідна роль у забезпеченні реалізації поставлених завдань належить географічному краєзнавству.

Краєзнавчий принцип навчання передбачає всебічне вивчення своєї місцевості та використання краєзнавчих матеріалів в процесі навчання географії [1]. Реалізація краєзнавчого принципу дозволяє будувати процес навчання географії відповідно до дидактичного правила: «від відомого до невідомого», «від близького до далекого». Також являється ефективною формою, яка дозволяє сформувати в учня зв'язок шкільного курсу географії із життям, формувати всестороннє та багатогранне знання шляхом вивчення природи краю, природних ресурсів, збереження пам'яток природи, знайомства із унікальними ландшафтами, рідкісними та зникаючими видами рослин та тварин [2].

Найбільше можливостей для застосування краєзнавчого принципу для курсу «Загальна географія» оскільки, краєзнавча діяльність допомагає учням поглибити одержані загальні теоретичні знання, розкрити на практиці закономірності явищ природи. Засвоєння географічних понять на прикладі рідного краю сприяє підвищенню інтересу учнів до здійснення науково-дослідницької діяльності - учні стають першими дослідниками найближчого оточення. Приклади засвоєні на основі власного спостереження сприймаються краще та запам'ятовуються на довше. Розуміючи закономірності природи звичного природнього середовища учень може легше сформувати уявлення про географію інших територій.

Позакласна робота краєзнавчого характеру спрямована на поєднання процесу навчання, виховання з життям. Пізнавальна екскурсія найкраща форма вивчення довкілля рідного краю, це можливість урізноманітнити навчально-виховний процес та активізувати пізнавальну діяльність учнів. Ця діяльність є комплексним засобом гармонійного розвитку учнів, що полягає в активному пізнанні навколишнього середовища така робота дозволяє сконцентрувати увагу учнів на тому, що навколо них, що вони бачать майже кожного дня, проте не задумуються що проходять повз історичних об'єктів, що є важливими для історії рідного краю [3].

Виховна функція краєзнавчо-туристичної роботи в школі полягає у відродженні історичної пам'яті, патріотизму, відповідальності за збереження історико-культурного надбання.

Отже, застосування краєзнавчого принципу дозволяє поєднати в єдине ціле навчальний та виховний процес та перетворити теоретичні знання на практичні уміння та навички. Також сприяє розвитку пізнавальної активності, творчої та науково-дослідницької діяльності учнів.

Список літератури:

1. Коберник С.Г. та ін.. Методика викладання географії в школі: Навчально-методичний посібник. К.: Стафед-2, 2000. С. 21-27.
2. Мічуда В. Освітньо-виховне значення географічного краєзнавства / В. Мічуда // Humanitarium : зб. наук. пр. Т. 42. Вип. 2. Педагогіка / МОН України, ДВНЗ "Переяслав-Хмельниць. держ. пед. ун-т ім. Г. Сковороди" ; голов. ред. В. П. Коцур ; редкол.: Р. Андерсоне, М. С. Вашуленко, Л. В. Волков [та ін.]. - Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.); Ніжин (Чернігів. обл.) : Лисенко М. М., 2018. – С.
3. Маханько І.В. Реалізація краєзнавчого принципу в урочній та позакласній роботі з географії (з досвіду роботи). Кривий Ріг, 2009. 36 с.

Аліна Герасимчук

Науковий керівник – доц. Чернега П. І.

Історико-краєзнавчий портрет Юрковецької ТГ

В наш час активно зростає інтерес суспільства не лише до питань історії формування держави, а й аспектів регіональної історії. Регіональне краєзнавство розкриває можливості отримання вагомих наукових фактів про окремі явища або події, які відбувалися в історичному минулому. Об'єкт, краєзнавства виступає унікальним територіально-часовим утворенням, це дає змогу всебічно охарактеризувати і порівняти зміни природи і суспільства на різних етапах.

Сьогодні складно здійснити комплексне узагальнення краєзнавчих особливостей Юрковецької ТГ, оскільки територія недостатньо вивчена. Найперше, важливо означити часові межі, виявити вплив природних і соціальних чинників на процес заселення території. Це дозволить охопити всі етапи та встановити причинно-наслідкові зв'язки щодо перебігу властивих подій чи явищ для конкретного часового проміжку.

В розрізі історико-географічних одиниць територія Юрковецької ТГ знаходиться у межах двох історико-географічних країв – Північної Буковини та Північної Бессарабії (Круль 1999). Зважаючи на це, врахування історичної динаміки країв постає особливо важливим завданням, позаяк, дозволяє повною мірою дослідити індивідуальні елементи кожного із них у загальній структурі. Розташування території дослідження у межах двох різних історико-географічних земель дозволяє здійснити порівняльний аналіз та виявити, які чинники найістотніше впливали на процес заселення території.

Північна Буковина та Північна Бессарабія – райони первісного заселення людиною ще з часів середнього палеоліту (Круль 1999). Найдавніші знахідки замешкування виявлені біля околиць села Баламутівка. Підтвердженням заселення ранньотрипільською культурою цих земель був знайдений посуд, примітивні знаряддя праці з кременю, сокири. Свідченням трипільської культури (III тис. до н. е.) є й виявлені рештки поселень поблизу села Юрківці. Свідченням

існування наступних археологічних культур є виявлені сліди трьох поселень черняхівської культури (IV-VI ст. н. е.).

З вищенаведеного можна стверджувати, що північно-східна частина території Юрковецької ТГ заселялася найраніше та із найбільшою інтенсивністю, перші поселення були розміщені біля сто-чища Дністра.

В ході наступного етапу розпочалось зростання кількості поселень у південно-західній частині території дослідження. Цей процес супро-воджувався поступовим їх пониженням, що підтверджують знайдені рештки поселень епохи бронзи у межах урочищ Турлів та Язвір. Варті уваги археологічні знахідки поблизу села Юрківці, майстерно виконані кременні наконечники стріл. Ці сліди підтверджують зокрема тривале заселення давніми племенами неоліту (Черешнюк 2011).

Слов'янський період (IV-IX ст.) на даних землях залишив найбільше слідів. Виявлене поселення неподалік села Ржавинці зі знайденими житлами та печерами-кам'янками, в одному із приміщень знайдені уламки гончарного посуду. У південно-східній частині вияв-леного поселення розташовувалось городище, обгороджене земляни-ми валами.

Підсумовуючи вищесказане, можна стверджувати, що освоєння території Юрковецької ТГ відбувалося тривалий проміжок часу. Час-тина, яка входить до складу Північної Буковини заселялася найбільш інтенсивними темпами.

Перспективне є продовження досліджень, пов'язаних із виникнен-ням поселень на території південно-західної частини території дослідження, оскільки поселення тут виникали на подальших етапах.

Список літератури

1. Круль, В.П. (1999). *Краєзнавство : історична географія*. Чернівці.
2. Черешнюк, М. (2011). *Історія сіл Заставніщини*. Чернівці : Арт-Друк.

Рисунок 2. Розташування Ржавинського городища-святилища

Рисунок 3. Вхід до печери (с. Погорілівка)

Джерело: Погорілівка: URL: <https://ukrainaincognita.com/khramy/pogorilivka>

(останній візит 22.11.2023).

Рисунок 4. Мартинівське заповідне урочище

Джерело: Погорілівка: URL: <https://ukrainaincognita.com/khramy/pogorilivka>
(останній візит 22.11.2023).

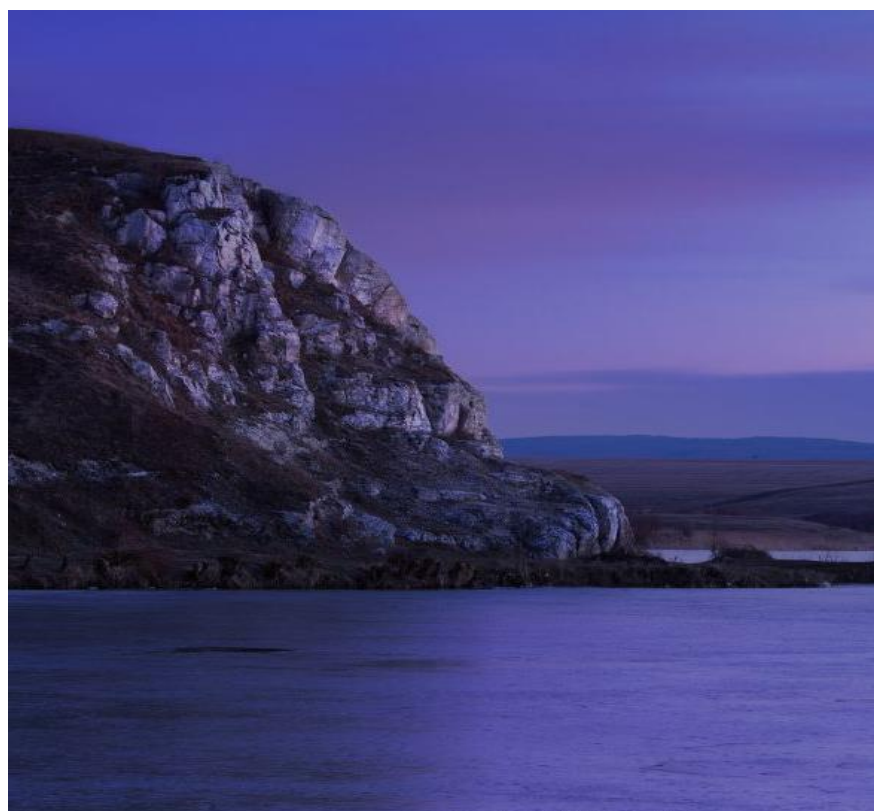

Рисунок 5. Скелі Сопигора (с. Погорілівка)

Джерело: УРОЧИЩЕ “МАРТИНІВСЬКЕ” ТА ПОГОРІЛІВКА: URL:
<http://sergey-ryzhkov.com/martynivka-pogorilivka-ua/> (останній візит 22.11.2023).

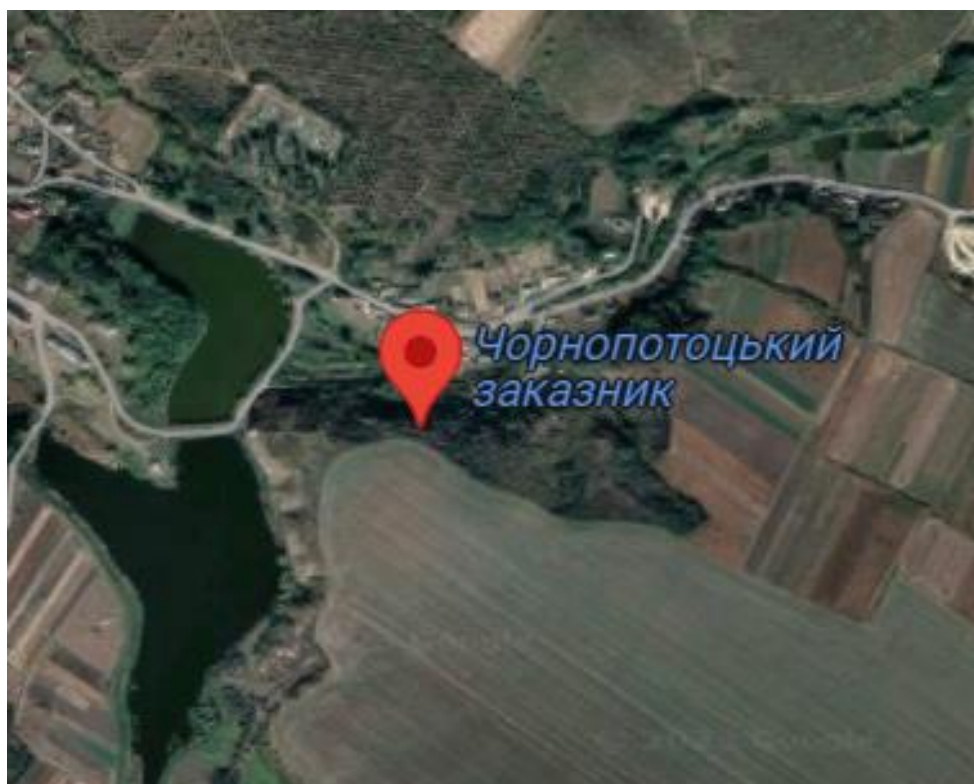

Рисунок 6. Чорнопотіцький заказник

Назва села	Перша згадка
Баламутівка	1625 р.
Боянчук	1551 р.
Горошівці	1617 р.
Добринівці	1636 р.
Погорілівка	1442 р.
Ржавинці	1441 р.
Юрківці	1448 р.
Чорний Потік	1495 р.

Таблиця 2 Перші згадки населених пунктів Юрковецької територіальної громади